

Raznovrsnost tematsko-idejnog sloja u ranoj poeziji Josipa Pupačića

---

Škrlin, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:390937>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Diplomski sveučilišni studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopedmetni)

Maja Škrlin

Raznovrsnost tematsko-idejnog sloja u ranoj poeziji

Josipa Pupačića

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Diplomski sveučilišni studij hrvatskoj jezika i književnosti (jednopedmetni)

Raznovrsnost tematsko-idejnog sloja u ranoj poeziji Josipa Pupačića

Diplomski rad

Student/ica:

Maja Škrilin

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Tin Lemac

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Maja Škrlin**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Raznovrsnost tematsko-idejnog sloja u ranoj poeziji Josipa Pupačića** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2023.

SAŽETAK

Diplomski rad bavi se analizom tematsko-idejnog sloja u ranim pjesničkim ostvarenjima Josipa Pupačića, tj. njegovim zbirkama *Kiše pjevaju na jablanima* (1955.) i *Mladići* (1955.). Prvi je dio teorijski, a bavi se opisom Pupačićeve biografije, temeljnih značajki krugovaške generacije te opisom Pupačićeve rane poezije. Kako bi se dobio što bolji uvid u tematsko-idejni sloj, prikazani su temeljni motivi Pupačićevih ranih pjesama, onih koje nisu objavljene u napomenutim zbirkama (npr. *Studentski grad I, II, Bure dolaze, Apokalipsa...*). Nakon teorijskog dijela slijedi onaj interpretacijski. U radu su prikazane temeljne karakteristike Pupačićevih zbirki *Kiše pjevaju na jablanima* (1955.) i *Mladići* (1955.) te su iznijete tablice motiva i njihovih funkcija kako bi se što bolje uočili dominantni motivi. Interpretativni naglasak stavljen je na tematski sloj koji je popraćen i analizom stilskih figura, a kao neke od analiziranih pjesama ističu se: *Cetina, Zaljubljen u ljubav, Tri moja brata, More* i mnoge druge. Na kraju rada izneseni su glavni zaključci na temelju provedene analize.

Ključne riječi: Josip Pupačić, krugovaška generacija, rana poezija, tematsko-idejni sloj, tematska analiza, interpretacija, *Kiše pjevaju na jablanima, Mladići*.

Diversity of the thematic-ideal layer in Josip Pupačić's early poetry

The diploma thesis deals with the analysis of the thematic-ideological layer in Josip Pupačić's early poetic works, i.e. his collections *Rains sing on poplars* (1955.) and *Young men* (1955.). The first part is theoretical, and deals with the description of Pupačić's biography, the basic features of the Krugovi generation, and the description of Pupačić's early poetry. In order to get the best possible insight into the thematic and ideological layer, the basic motifs of Pupačić's early poems, those that were not published in the mentioned collections (eg *Student town I, II, The storms are coming, Apocalypse...*) are presented. The theoretical part is followed by the interpretation part. The paper presents the fundamental characteristics of Pupačić's collections *Rains sing on poplars* (1955.) and *Young men* (1955.), and tables of motifs and their functions are presented in order to better discern the dominant motifs. The interpretative emphasis is placed on the thematic layer, which is accompanied by an analysis of stylistic figures, and some of the analyzed songs stand out: *Cetina, In love with love, My tree brothers, Sea* and many others. At the end of the paper, the main conclusions based on the conducted analysis were presented.

Key words: Josip Pupačić, Krugovi generation, early poetry, thematic-ideological layer, thematic analysis, interpretation, *Rains sing on poplars*, *Young men*.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. O JOSIPU PUPAČIĆU.....	3
3. PUPAČIĆ I KRUGOVAŠKA GENERACIJA.....	5
4. OPĆI PREGLED PUPAČIĆEVE RANE POEZIJE	6
4.1. MOTIVI U RANOJ PUPAČIĆEVOJ POEZIJI.....	8
5. TEMATSKO-IDEJNI SLOJ U ZBIRCI <i>KIŠE PJEVAJU NA JABLANIMA</i>	10
6. TABLIČNI PRIKAZ PRIRODNIH MOTIVA I NJIHOVIH FUNKCIJA U ZBIRCI <i>KIŠE PJEVAJU NA JABLANIMA</i>	12
6.1. PRIRODNI MOTIVI U PEJZAŽNOJ FUNKCIJI	13
6.2. PRIRODNI MOTIVI U TANATOLOŠKOJ FUNKCIJI.....	15
6.3. PRIRODNI MOTIVI U PRISJEĆAJNOJ FUNKCIJI	17
6.4. PRIRODNI MOTIVI U SAMOREFLEKSIVNOJ FUNKCIJI.....	20
7. TEMATSKO-IDEJNI SLOJ U PUPAČIĆEVOJ ZBIRCI <i>MLADIĆI</i>	23
8. TABLIČNI PRIKAZ MOTIVA UNUTAR ZBIRKE <i>MLADIĆI</i>	24
8.1. PEJZAŽNI MOTIVI UNUTAR ZBIRKE <i>MLADIĆI</i>	26
8.2. LJUBAVNI MOTIVI UNUTAR ZBIRKE <i>MLADIĆI</i>	28
8.3. OBITELJSKI MOTIVI UNUTAR ZBIRKE <i>MLADIĆI</i>	30
8.4. TANATOLOŠKI MOTIVI U ZBIRCI <i>MLADIĆI</i>	43
8.5. OSTALE PJESME UNUTAR ZBIRKE <i>MLADIĆI</i>	44
9. ZAKLJUČAK	51
10. LITERATURA	53

1. UVOD

Tema diplomskog je *Raznovrsnost tematsko-idejnog sloja u ranoj poeziji Josipa Pupačića*, a u njemu će se prikazati šarolik spektar tema i ideja u ranom pjesničkom opusu Josipa Pupačića, točnije njegovim prvim pjesničkim zbirkama *Kiše pjevaju na jablanima* (1955.) i *Mladići* (1955.).

Pjesme iz navedenih zbirki analizirane su tematološkom metodom, a cilj rada jest istražiti koja to tematika prožima rana pjesnička ostvarenja Josipa Pupačića i koji se to motivi i ideje javljaju u njegovim ranim ostvarajima. Kao pomoć pri pisanju takvoga rada korištena su dosadašnja znanja, među kojima svakako valja istaknuti djela Nikole Milićevića, Ante Stamaća, Milivoja Solara, Nedjeljka Mihanovića, Tina Lemca, Rafe Bogišića, Cvjetka Milanje i drugih.

Kako bi se što bolje shvatila tematsko-idejna raznolikost u prvim pjesničkim zbirkama Josipa Pupačića, potrebno je prvenstveno predstaviti njegovu biografiju kako bi se osvijestila činjenica utjecaja samog vremena i životnih događaja na Pupačićevu poeziju. Iz tih razloga uvodno poglavlje ovog diplomskog rada nosi naslov *O Josipu Pupačiću*, a radi se točnije o poglavlju u kojem su istaknute biografske činjenice o Josipu Pupačiću (njegovi honorarni poslovi, razvoj njegove ljubavi prema književnosti, istraživački rad, tragična nesreća...). Vrlo je važno istaknuti i Pupačićevu pripadnost krugovaškoj generaciji, pa će se tako u poglavlju *Pupačić i krugovaška generacija* prikazati o kakvoj je to generaciji riječ te koja su to obilježja krugovaške poetike odgovala pjesničkom radu Josipa Pupačića.

Nadalje, u poglavlju *Opći pregled Pupačićeve rane poezije* istaknute su karakteristike pjesama koje su nastale u periodu od 1950. do 1953. godine, dakle, radi se o Pupačićevim prvim pjesničkim ostvarajima, pjesmama koje se nalaze izvan njegovih prvih objavljenih zbirki. Među takvim pjesmama, u radu će se ukratko istaknuti značajke nekoliko nenaslovljenih pjesama te onih pod naslovima: *Studentski grad I i II*, *U polju*, *Bure dolaze*, *Jadikovka očaja*, *Apokalipsa...*

Središnji dio ovog diplomskog rada svakako čini prikaz raznolikosti tematsko-idejnog sloja na primjeru pjesama iz zbirki *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955) i *Mladići* (Pupačić, 1955), a sami prikaz započet će s prvom navedenom zbirkom. Nakon iznošenje temeljnih obilježja zbirke *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955), u nastavku rada prikazat će se i tablica prirodnih motiva i njihovih funkcija (pejzažna, tanatološka, prisjećajna i samorefleksivna) kako bi se lakše uočili dominantni motivi unutar pjesama. Nakon prikaza

temeljnih motiva preći će se na samu interpretaciju pjesama. Prilikom interpretacije pjesme će biti podijeljene prema napomenutim funkcijama, a u samoj je interpretaciji naglasak stavljen na tematskom sloju koji je popraćen i analizom stilskih figura. Među analiziranim pjesmama iz prve Pupačićeve zbirke ističu se: *Cetina* (Pupačić, 2018: 85), *Otok* (Pupačić, 1998: 45), *Jesenji pejzaž* (Pupačić, 2018: 79), *Opaska* (Pupačić, 2018: 74), *Povratak u djetinjstvo* (Pupačić, 2018: 77), *Zaboravljeno djetinjstvo* (Pupačić, 2018: 81), *Mladoj vrbi* (Pupačić, 2018: 83), *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 2018: 73), *Ususret vodama* (Pupačić, 2018: 84) i *Zvijezda da mi je biti* (Pupačić, 2018: 86).

Nakon zbirke *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955) u idućem će se poglavlju predstaviti temeljna obilježja zbirke *Mladići* (Pupačić, 1955), a kao i kod prethodne zbirke ponovno će se iznijeti tablica motiva. Budući da se pjesme iz Pupačićevih prvih zbirki međusobno razlikuju po motivima, pa samim time i tematici, tablica motiva će u ovom slučaju biti podijeljena na vrstu motiva, dakle, ljubavne, pejzažne, obiteljske i tanatološke. Posebnu kategoriju činit će pjesme koje po svojim obilježjima ne pripadaju nijednoj navedenoj kategoriji, ali su važne za interpretaciju i shvaćanje Pupačićeva književna rada u cijelosti. Iz Pupačićeve zbirke *Mladići* (Pupačić, 1955) interpretirat će se pjesme: *Jesenja pjesma* (Pupačić, 2018: 52), *Zaljubljen u ljubav* (Pupačić, 2018: 53), *Moji ljudi, moj mir i moja djevojka* (Pupačić, 2018: 63), *Pjesma moje sestre* (Pupačić, 1998: 61), *Vijesti* (Pupačić, 2018: 55), *Daleko dopire majčina tuga* (Pupačić, 2018: 57), *Tri moja brata* (Pupačić, 2018: 69), *Nesagrađena kuća* (Pupačić, 2018: 70), *Filigran* (Pupačić, 2018: 64), *More* (Pupačić, 2018: 68) i mnoge druge. Na samome kraju iznijet će se zaključci dobiveni na temelju provedene analize čime će se ovaj rad zaokružiti u jednu smislenu cjelinu.

2. O JOSIPU PUPAČIĆU

Pjesnik, Josip Pupačić rođen je 19. rujna 1928. godine u selu Slime pokraj Omiša. Dane osnovnoškolskog obrazovanja Pupačić provodi u rodnome kraju, a nakon toga pohađa gimnaziju u Slavonskom Brodu, Bolu i Splitu. U lipnju 1948. godine Pupačić je maturirao u Klasičnoj gimnaziji u Splitu, a iste godine svoje obrazovanje nastavlja na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pupačićevi fakultetski dani završavaju u veljači 1955. godine kada je diplomirao na VIII. studijskoj grupi (jugoslavenski jezici i književnost), a 1959. godine izabran je za asistenta na Katedri za stariju hrvatsku književnost (Bogišić, 1971: 316).

Uz povremene honorarne poslove („1952.-1953. kancelarijski referent u Slavenskom institutu na Filozofskom fakultetu u Zagrebu; 1953.-1954. u redakciji »Matice iseljenika Hrvatske« u Zagrebu; 1958.-1959. predavač na VII. Gimnaziji u Gornjem gradu u Zagrebu”) Pupačić se određeno vrijeme (od 1. listopada 1956. do 1. srpnja 1957.) bavio uredništvom u izdavačkom poduzeću »LYKOS«, a školske godine 1961.-62. i 1962.-63. provodi i kao jugoslavenski lektor na Sveučilištu u Lyonu (Bogišić, 1971: 316).

Pupačićeva ljubav prema književnosti započela je u gimnazijskim danima, a u javni književni život stupio je dolaskom na Sveučilište u Zagrebu. Uključivši se u krug mladih pjesnika u Zagrebu, svoje prve pjesme objavio je 1950. godine u *Izvoru* te *Studentskom listu*. Iste godine osvojio je nagradu za poeziju na svibanjskom festivalu studenata i od tada uspješno objavljuje svoje pjesme u brojnim časopisima kao što su: *Krugovi*, *Republika*, *Mogućnosti*, *Hrvatsko kolo*, *Književnik*, *Literatura*, *Vjesnik*, *Telegram*... Pupačić je objavio i četiri zbirke pjesama: *Kiše pjevaju na jablanima* (1955.), *Mladići* (1955.), *Cvijet izvan sebe* (1958.) i *Ustoličenja* (1965.), a upravo je za zbirku *Cvijet izvan sebe* (1958.) dobio Nagradu grada Zagreba (Bogišić, 1971: 316).

Pupačić se uz književnu djelatnost „bavio i uredničkim poslovima pa je bio član redakcija u nekoliko časopisa i novina.” (Bogišić, 1971: 316). Još za vrijeme studentskih dana, zajedno sa Slavkom Mihalićem i Čedom Pricom pokrenuo je književni list *Tribina*, a od 1957. do 1958. godine postaje urednikom poznatog časopisa *Krugovi*. Uz uredništvo u *Krugovima*, u razdoblju od 1959. do 1961. postaje urednikom i u časopisu *Književnik*. Pupačićevu uredničku djelatnost obilježila je i suradnja s Ivanom V. Lasićem s kojim je uredio antologiju *Vrata vremena – poslijeratni jugoslavenski pjesnici* (1958.), a sa Slavkom Mihalićem i Antunom

Šoljanom uspješno uređuje *Antologiju hrvatske poezije dvadesetog stoljeća* (1966.) (Bogišić, 1971: 316-317).

Tijekom života, Pupačić je bio i zapaženi društveni radnik. Dugi niz godina isticao se kao član Uprave Društva književnika Hrvatske, a neko je vrijeme bio i tajnik saveza Jugoslavije, Upravnog odbora Matice Hrvatske te čitavog niza drugih kulturno-društvenih organizacija (Bogišić, 1971: 317).

Uz književni rad koji je uvelike pridonio hrvatskoj poeziji, Pupačić je naglasak stavio i na proučavanje hrvatske književnosti. „Napisao je čitav niz informativnih i stručnih članaka o novijim, hrvatskim, srpskim i svjetskim književnicima i književnim pojavama...” (Bogišić, 1971: 317). Tu se svakako mogu istaknuti članci o velikim književnicima poput Tina Ujevića, Vjekoslava Kaleba, Petra Šegedine, Jurja Barakovića, Williama Faulknera... Najveća pažnja u istraživačkom radu bila je usmjerena na stariju hrvatsku književnost kojom se intenzivnije počeo baviti nakon dolaska na Katedru za stariju hrvatsku književnost (1959.) gdje je kao nastavnik na seminarskim vježbama poučavao svoje studente o hrvatskoj književnosti prošlih stoljeća. Njegovi prvi istraživački radovi bili su informativno-prigodnog karaktera, a među takvim radovima svakako se mogu istaknuti napisi o Hanibalu Luciću i Andriji Kačiću Miošiću, Šišku Menčetiću i Mihovilu Kombolu. 1966. godine na međunarodnom simpoziju Pupačić je pročitao referat *Jedan od mogućih pristupa hrvatskoj književnosti* u kojem je zaključio da je „integracija hrvatske kulture i književnosti zapravo izvršena već u 17. stoljeću”, a rad mu je ujedno objavljen 1967. godine u časopisu *Kolo* (Bogišić, 1971: 317). Nadalje, na znanstvenom zasjedanju »*Sigetska bitka u hrvatskoj književnosti, povijesti i glazbi*« Pupačić je održao predavanje *Hrvatska opsida Sigetska*. „U ovoj studiji sastavljenoj od tri dijela Pupačić na temelju opsežne dokumentacije i bibliografske građe najprije raspravlja o društveno-političkim i kulturnim prilikama u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u 17. stoljeću, zatim o Bribirskim Zrinskim i Zrinsko-Frankopanskoj uroti da završi zanimljivim i originalnim raspravljanjem o problemu rukopisa i pristupa književnom djelu Nikole i Petra Zrinskog.” (Bogišić, 1971: 317). Pupačić je također objavio i studiju *Pjesnik urotnik (o političkim planovima Marina Držića)* objavljenju u *Zborniku radova o Marinu Držiću* (1969.) u kojoj upozorava na „povezanost i jedinstvenost Držićeva književno-društvenog lika pri čemu urotnički pokušaj označava samo jednu, završnu etapu u Držićevoj općoj životnoj i stvarnoj dubrovačkoj orijentaciji.” (Bogišić, 1971: 318). Pupačić je nekoliko napisa posvetio i istaknutom istraživaču starije hrvatske književnosti, Tomi Matiću, koji su objavljeni u *Kolu* (1969.) i *Telegramu* (1969.), a njegov posljednji prilog nosi naslov *Pristup pjesničkom djelu Franje Krste Frankopana* (1971.) u kojem zaključuje „da je

tragični hrvatski pjesnik iz 17. stoljeća ostvario jednu tipičnu hrvatsku sintezu različitih izvora inspiracije (Bogišić, 1971: 318).

Pupačićev naporan i iznimno kvalitetan rad prekinula je tragična smrt 23. svibnja 1971. godine kada je zajedno sa suprugom i kćeri Rašeljkom poginuo u zrakoplovnoj nesreći na aerodromu „*Rijeka*“ na otoku Krku. (Mihanović, 1989: 219) O tragičnoj smrti Josipa Pupačića progovorio je Rafo Bogišić (1971: 318) naglasivši:

„Rastajući se od Josipa Pupačića nastavnika i istraživača hrvatske književnosti mi se ovaj put rastajemo i od jedinstveno divnog čovjeka, od jednog skrajnje čestitog i plemenitog karaktera, od dragog drugara, kolege i prijatelja, od pjesnika srca i emocije.”

3. PUPAČIĆ I KRUGOVAŠKA GENERACIJA

Pupačićeva književna osobnost javila se pojavom mlade poslijeratne pjesničke generacije koja se oblikovala nakon 1950. godine, „a svoj programski kolektivni nastup manifestirala u časopisu „*Krugovi*” 1952.” (Mihanović, 1989: 217). Pupačić je pripadao generaciji koja je bila pomalo sumnjičava prema ideološkim pogledima i socrealističkim shvaćanjima, a za birokratsko gledanje svijeta predstavljala je potencijalnu opasnost od skretanja s pravila ideološkog ponašanja (Mihanović, 1989: 217).

Pojavom na sceni društvenih zbivanja, „taj je naraštaj bio zahvaćen velikim idealom koji se očitovao u strujanju novih ideja, u rušenju socrealističkih šablona ždanovštine, u revidiranju književnih zabluda, u kritičkim izazovima, u nemirnim traženjima i zanosnim otkrićima subjektivnog svijeta intime, a sve zbog jednog višeg cilja, zbog ostvarivanja ideala čiste umjetnosti.” (Mihanović, 1989: 217). Isto vrijeme obilježava i pojava opreke ka tradicionalnoj i angažiranoj poeziji. Radi se o pokretu koji je bio usmjeren protiv utilitarističkih tendencija, a ujedno se odbacivala i „sovjetizacija književnog života, literarni populizam i kritičko-estetički prakticizam.” (Mihanović, 1989: 217). Vrijeme krugovaškog naraštaja obilježila je i „odbojnost prema poeziji opterećenoj društvenom estradom, agitatorskim socijalnim glasom zajednice, motivima pruga, kovačnica i valjaonica.” (Mihanović, 1989: 217-218). Maroević (2007: 135) naglašava kako je krugovaška generacija težila individualnom stilu pisanja, u kojem autori nisu bili ograničeni, te većem prikazivanju intime i vlastitih doživljaja.

Naraštaj krugovaša stvorio je atmosferu slobodnijeg djelovanja u razvoju književnosti, a ostvaren je i interes „za one književne pokrete (moderna, ekspresionizam, nadrealizam) i naraštaje koji su bili anatematizirani i obilježavani dekadentnim.” (Mihanović, 1989: 218).

„U fazi socrealističke, agitatorske, patetične, akcionaške estrade” Pupačić se opredijelio za estetičku funkciju književnosti te se zalagao za slobodu umjetničkog stvaranja. Njegovo „suprotstavljanje dogmatizmu socrealističke metode ne bijaše samo izraz njegova estetičkog osvjedočenja, nego i imperativ stvaralačke svijesti.” (Mihanović, 1989: 218). Pupačiću je odgovarala krugovaška poetika jer u socrealističkim okolnostima nije imao mogućnosti izraziti „vlastitu stvaralačku individualnost, blagi, topli lirizam, intime svoga djetinjstva i životnu jezgru duševnih tjeskoba.” (Mihanović, 1989: 218).

Pupačiću je borba za individualnost pjesničkog stvaranja, za umjetnički jezik pun simbola i metafora, za slobodan intiman lirski iskaz, za vlastito realiziranje kroz strukturu pjesničkog jezika i ritma, omogućila „produbiti spoznaju o umjetnosti i profiniti sposobnost znanstvene i emotivne recepcije književnog djela.” (Mihanović, 1989: 218). Takvi sukobi i zablude oživljavali su u Pupačiću spoznaje o „jednoj višoj istini, o istini ljepote, o istini umjetnosti” pa prema tome možemo reći da svako Pupačićevo djelo posjeduje „one sastavnice modernog poslijeratnog duha u kojem se ogleda idejni razvoj krugovaške generacije.” (Mihanović, 1989: 218).

4. OPĆI PREGLED PUPAČIĆEVE RANE POEZIJE

Pupačić je svoj književni rad započeo znatno prije vremena “*Krugova*”, ali i prije pjesama koje je objavio u svojim prvim zbirkama 1955. godine, *Kiše pjevaju nad jablanima* i *Mladići*. „Iako su te pjesme po svojem sadržajnom supstratu i svojim formalnim značajkama podosta heterogene, često ovisne o neposrednom književnom utjecaju (npr. *Tuga vremena* i Tadijanović), ili pak za subjektovo iskustvo nekim vanjskim radnjama (npr. *Nad odorom pjesnika*, *Studentski grad II*), ipak se mogu prepoznati neke karakteristike, koje će se u većem ili manjem opsegu, u većim ili manjim modifikacijama, pojavljivati i kasnije.” (Milanja, 2000: 119).

Upravo Nikola Milićević (1981: 168) u svojem djelu *Riječ u vremenu* napominje kako prve Pupačićeve pjesme, koje su objavljene u periodu od 1950. do 1953. u *Izvoru*, *Krugovima* i drugim listovima, u sebi nose nesigurnost, kolebanje i traženje, dakle sva obilježja Pupačićeva početništva. U početnim pjesmama svakako se očituje i neposrednost, naivna čistoća i nenametljivost, ali i elementi Pupačićeva načina doživljavanja svijeta koje će on tijekom vremena razviti i jasnije iskazati u svojim pjesmama.

U početnim Pupačićevim pjesmama očiti su i tragovi lektire, a radi se uglavnom o našim domaćim pjesnicima. Nikola Milićević (1981: 168) ističe kako su u pojedinim pjesmama (npr. *Jesenji pejsaž* (Pupačić, 2018: 79), *Danas su odnijeli ljudi djevojku iz moga sela* (Pupačić, 2018: 80)) prisutni tonovi Đure Sudete ili ranog Krkleca. Nadalje, određene pjesme sadrže kompozicijske elemente građene po uzoru na Lorcu što se očituje u kratkim i brzim konstatacijama i ponavljaju stihova, a navedena obilježja vidljiva su u Pupačićevim pjesmama: *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 2018: 73), *Bez naslova* (Pupačić, 2018: 56) i *Tišine su me umorile* (Pupačić, 1998: 64). Prisutnost takvih elemenata nije za začuditi se jer je Lorca u to vrijeme bio jedan od najčitanijih pjesnika koji je uspješno ostvario utjecaj i na Josipa Pupačića. Milićević (1981: 168) također smatra da je književni rad Lorca upravo potaknuo Pupačića „da obrati pažnju na neke folklorne i pučke elemente svog zavičaja, koji je uostalom u koječemu sličan Lorkinoj Andaluziji.”

Pupačić se ubrzo oslobodio tuđih utjecaja te je pronašao svoju vlastitu riječ pa mu već 1953. godine u časopisu *Krugovi* izlazi pjesma *Opomena*, a godinu dana nakon, dakle 1954., pjesme *More*, *Nas sedam braće* i *Prijatelji*. Iste godine u *Republici* izlazi jedna od najpoznatijih Pupačićevih pjesama *Tri moja brata*, a u to vrijeme izlaze mu i pjesme *Nesagrađena kuća*, *Filigran* i *Cetina* (Milićević, 1981: 168).

„U tim pjesmama je Pupačić dao jasno uobličenu sliku svoga svijeta i svog pjesničkog postupka. Sva njihova snaga i ljepota i izvornost ogledala se u njihovoj potpunoj prirodosti. Izražajna struktura bila je posve sukladna sa svijetom što je u njoj bio izražen. Doživljaj je kazan riječima koje su spontano potekle iz njega.” (Milićević, 1981: 168)

Unatoč naglom uspjehu, Pupačić se nakon određenog vremena omeđio i zatvorio, a upravo brojne pjesme iz zbirke *Cvijet izvan sebe* (1958.) svjedoče o Pupačićevoj krizi i nemogućnosti kretanja prema naprijed. „Kad god je pokušao izaći iz svog već zacrtanog poetskog svijeta, a naročito kad je nastojao biti »moderniji«, nije u tome uspijevaao i gubio je svoju prirodnost.”

(Milićević, 1981: 169). Upravo se Pupačićevo traženje očituje i u jednom dijelu zbirke *Ustoličenje* iz 1965. godine (Milićević, 1981: 169).

4.1. MOTIVI U RANOJ PUPAČIĆEVOJ POEZIJI

Pupačićeve rane pjesme nemoguće je odvojiti od njegova političkog slučaja. Njegove rane pjesme vezane su uz tadašnju "obnovu i izgradnju". "Izgradnja" se odnosila na zemlje razrušene od rata, ali češće se govorilo o izgradnji socijalizma. Upravo se u tom periodu ističu dvije kraće pjesme, obje istog naslova i napisane u kvartinama, *Studentski grad, I i II*, objavljenje u *Ilustriranom vjesniku* 1950. godine. U ovim je pjesmama mladi Pupačić više zaokupljen „krajolikom negoli samom socijalističkom izgradnjom” pa tako u pjesmi *Studentski grad I* pjesnik kaže: „*dobru slikaru tek par golih tema / da skiciran pejzaž ispuni umijećem*”. Pjesnik već u podnaslovu pjesme napominje kako studentskog grada zapravo nema, to je grad „*bez kuća i ulica*”, „*ni pločnika ranih ni trgova s cvijećem*”, to je tek grad u izgradnji u kojem se mogu primijetiti „gomile cigla.” U drugoj pjesmi, *Studentski grad II*, Pupačićeva pejzažna lirika dolazi još više do izražaja, a sami je pjesnik oblikuje motivima poput: *zapada sunca, sunca kao dukata, bregova koji polako tonu...* U stihu: „*U daljini dimna rasplela se griva / vlaka što juri u mjesta daleka*”, vidljiv je i motiv vlaka koji se javlja kao simbol „socijalističkog zanosa u izgradnji, on je u tim danima čest motiv na socijalističkim slikama: parna željeznica veselo juri i kulja gusti dim u krajolik: simbol odlaska u novi, bolji, sretniji socijalistički život!” U skladu s duhom socijalizma, Pupačić u svojim pjesmama dočarava atmosferu socijalističke izgradnje te progovara o stvaranju novoga društva (Mijović Kočan, 1998: 66-68).

„Da bi naglasio značenje te novosti, završetkom će pjesme apostrofirati zanos na mladim licima koja grade taj grad, nekako polemično, kao da netko želi negirati taj njihov zanos i njihovu predanost gradnji.” (Mijović Kočan, 1998: 68)

Usmjerenost ka zavičajnim elementima vidljiva je i u Pupačićeve dvije rane pjesme bez naslova, a Mijović Kočan (1998: 75-76) naglašava kako su te pjesme ustvari "pejzažići": „*O vi žali bijeli...*” te „*Nad mojim grobom crni čempres šumi*”. Pejzažna je i pjesma *U polju* u kojoj se mogu primijetiti zavičajni detalji koji nagovještavaju kasnijeg Pupačića (npr. *Klasje moga oca*). Pupačić je u svojoj poeziji vječno ostao „motivski vezan uz stabla, krajolik uopće, izvanrubne prostore, kojima je paradigma svakako kasnije otpjevana zavičajna Cetina i vidici rodnoga sela.” (Mijović Kočan, 1998: 80). Među ranim ostvarenjima posebno mjesto zauzima i pjesma *Moje selo*, objavljena u prvom broju novopokrenute *Galerije*, u kojoj se uz usmjerenost ka pejzažu „otvara velika kasnija Pupačićeva tema: zavičaj i obitelj.” (Mijović Kočan, 1998:

82). Pupačić napominje da se u njegovom selu nalazi njegov stari dom, ali „*i starih dvoje ljudi u njem / meni najdražih na svijetu tom.*” Nadalje, Pupačić je u svibnju 1952. godine u *Tribinama* objavio pjesmu *Bure dolaze* u kojoj skladno povezuje krajolik („*žito diše na njivi, zemlja se na suncu puši*”), povezanost s krajolikom („*polje naše šareno*”) te obitelj („*iziđe rođena moja / u drvik s kudiljom*”), „a zatim i osjećaj za opća zbivanja i njihova povezanost s intimom: ovdje su to neke “nove bure” koje očito nisu tek dio pejzažne slike, nešto društveno i intimno turbulentno što ga tjera da viče i plače: „*ludo bih viknuti htio, / a možda bih tada i plako*” (Mijović Kočan, 1998: 82-83). Među ranim pejzažnim pjesmama svakako treba istaknuti i pjesmu *Cesta*, objavljenu u *Tribinama*, koju obilježava pojava „dinamična ritma koji će kasnije biti označnicom nekih ponajboljih Pupačićevih pjesama.” (Mijović Kočan, 1998: 83).

Prestanak čisto pejzažnih motiva označilo je „dominantnije unošenje osobnosti i osobne sudbine.” Takvo obilježje vidljivo je primjerice u pjesmi bez naslova iz 1952. godine: „*Ja imam zlatan kalež neba*”, „*živjeti ljudski, to jest mrtav biti.*” (Mijović Kočan, 1998: 76). Zanimljivo je što se kao glavna obilježja uočava Pupačićev „sukob sna i realije, zamišljenog i stvarnog što će se kod njega reflektirati s jedne strane kao ushit i erupcija zanosa, a s druge – kao nagla potonuća u beznađa.” (Mijović Kočan, 1998: 76). Metaforičke slike zla u ovoj pjesmi svjedoče i o Pupačićevom sukobu s velikosrpstvom: „*pa ljudstva lažu – nek se dulje pati. / O, vidio sam kako duše love / u svoje mreže neki nepoznati.*”, a malodušni tonovi upravo su „uzrok što ih se autor tih godina nije usudio objaviti: lako bi, naime, mogao biti optužen za dešperaterstvo, prozapadnjaštvo...” (Mijović Kočan, 1998: 77).

U Pupačićevoj ranoj poeziji prisutan je i motiv Boga, „jasno artikuliran ne samo u dvije naznačene pjesme, nego i u “*Jadikovki očaja*” koja nije datirana...” (Mijović Kočan, 1998: 80). Prve dvije pjesme, *Bog će dati* i *Moj Bog*, nikad nisu objavljene jer je u to vrijeme religioznost bila težak grijeh za komunistu, „posebno onog koji bi trebao odgajati “našu socijalističku omladinu”, a Pupačić je već – predavač marksizma na autoputu.” (Mijović Kočan, 1998: 78). Unatoč tome, ove su pjesme vrlo važne za razumijevanje „cjelokupna Pupačićeva djela – s moralnog gledišta.” (Mijović Kočan, 1998: 78). Mijović Kočan (1998: 79) naglašava da se Bog u Pupačićevim pjesmama javlja kao nerazdvojivi dio vlastita bića, ali i kao unutarnji zakon, odnosno ljudskost. Stoga, bez prihvaćanja ovih pjesama ne možemo valjano protumačiti ni Pupačićev život, ali ni njegov književni opus.

Uz motiv Boga, u Pupačićevoj ranoj poeziji možemo govoriti i o motivu osobne tragedije, a radi se o motivu vidljivom u pjesmi *Apokalipsa*. Radi se o pjesmi u kojoj je Pupačić „doslovce opisao svoju smrt, 2. srpnja 1955., šesnaest godina prije stvarne smrti, kada je s obitelji izgorio u zrakoplovu, 23. svibnja 1971.” (Mijović Kočan, 1998: 79). Da je Pupačić prevideo svoju smrt svjedoče nam stihovi: „gorim / i prosipam suze / koje neće izgorjeti”, „more koje se dimi i odustaje od pokreta”, „gledaju kako gorim, čude se...”. S druge strane, ova se pjesma može i drugačije interpretirati, kao metaforičko izgaranje nad zemljom koja osluškuje glas, kao izgaranje u stvaralaštvu i žrtvi u samoodricanju za ljude... (Mijović Kočan, 1998: 80).

U ranom pjesništvu Josipa Pupačića, Mijović Kočan (1998: 81) ističe još jedan motiv, motiv samopovlačenja iz okrutna svijeta: „Ti si sama šutnja. Ostavljen od sebe.”, kaže dvadesetčetverogodišnjak u tim turbulentnim godinama kada sazrijeva (17. 5. 1952.) u pjesmi bez naslova, „*Negdje zvona plaču...*”

Sve rane pjesme, koje su ostale izvan Pupačićevih prvih zbirki, svjedoče o Pupačićevoj idejno-tematskoj formiranosti: „uočeni temati ostat će njegove konstante, samo će se prilagođavati novim okolnostima ili sazrijevati...” (Mijović Kočan, 1998: 83). Mogli bismo reći da Josipa Pupačića najbolje opisuje riječ “emocionalist”, odnosno “moderni emocionalist”, „s time da se doista nadovezuje na poetsku tradiciju, da rado uranja u tradiciju uopće, štoviše, iz nje crpi, osobito u posljednjoj svojoj zbirci.” (Mijović Kočan, 1998: 83)

5. TEMATSKO-IDEJNI SLOJ U ZBIRCI *KIŠE PJEVAJU NA JABLANIMA*

U prethodnom poglavlju spomenuta je Pupačićeva naklonjenost pejzažnim motivima u ranim pjesmama, a ljubav prema prirodi očituje se i u njegov ranoj zbirci *Kiše pjevaju na jablanima* iz 1955. godine. Zbirka je to od svega dvadeset i jedne pjesme, a Mijović Kočan (1998: 84) naglašava kako su to većinom „pejzaži: od dvadeset i jedne skladbe, a deset su – u gotovo u pola – krajolici, bilo da su pjesme samo deskriptivni ushiti, bilo da je motivski riječ o zavičaju u intimi. U dubokoj svezi sa zavičajem, najčešće.”

U svojoj prvoj zbirci Pupačić nas uvodi u svijet rodnog kraja Slimena, a kroz same pjesme čitatelj dobiva uvid u Pupačićeva sjećanja vezana uz dane njegova djetinjstva. Autor Nikola Milićević (1981: 166) prisjeća se upravo prijateljstva s Josipom Pupačićom te Pupačićeve ljubavi prema rodnome kraju i životu općenito:

„Pričao mi je mnogo puta o svom životu, o djetinjstvu i prvoj mladosti, o radostima i nevoljama. Naročito se volio mišlju vraćati u rodni kraj, prepričavati različite zgode, običaje, način života, onog jednostavna i dosta primitivna života, kakav je u ono doba bio, dolje, u našem kraju.”

Ante Stamać (1980: 103) u *Ogledima* ističe kako je u pjesmama prve Pupačićeve zbirke očita ugoda, ali i bliskost lirskog subjekta s rodnim krajem: „Neko prozračno i eterično zbivanje (...) zrcali se u predmetima njegove svakodnevnine okoline, kojoj je u stihovima podarivao puno povjerenje.” Pupačić na krajolik ne reagira „samo slikarski nego i emocionalno. Njegova priroda ne miruje arkadijski u sentimentalnoj riznici uspomena.” (Mihanović, 2018: 18). Pupačićevi stihovi ne predstavljaju samo konkretne slike ili impresije, već pjesnik u njima daje „čistu esenciju krajolika, egzistencijalnu dimenziju ladanja.” (Mihanović, 2018: 18). Možemo reći da je Pupačić „slikar krajolika, koji se u njemu pretvara u matoševsko stanje duše, iz koje zrači zagonetni fluid čiste poezije.” (Mihanović, 2018: 18). On je pjesnik koji prosto uživa u ljepotama prirodnih krajolika, u pogledima na brežuljke i visoke planine koje okružuju njegov rodni kraj, u bukoličkom pjevu, šumu rijeke Cetine i stasu lijepih djevojaka (Mihanović, 2018: 18).

Književna je kritika Pupačićevu zbirku *Kiše pjevaju na jablanima* (1955.) opisala kao poetički prikaz prirode u kojem je vidljiv utjecaj književnih prethodnika te je naglasila kako se u pjesmama ove zbirke očituju obilježja Pupačićeva individualna stila koja će biti prisutna i u njegovim kasnijim pjesničkim ostvarenjima (Matijašević, 1978: 12-13). U Pupačićevu pogledu na prirodu ocrta se velika količina ljubavi i uzajamne povezanosti, a Nikola Milićević (1981: 169) naglašava:

„Nije teško uočiti da je on s vanjskim svijetom osjećao duboku povezanost i prostodušnu prisutnost. Sve što je gledao oko sebe – stabla, ptice, oblake, vode – sve je to živjelo s njim zajedno, u nekom čudnom prijateljskom zagrljaju.”

**6. TABLIČNI PRIKAZ PRIRODNIH MOTIVA I NJIHOVIH FUNKCIJA
U ZBIRCI KIŠE PJEVAJU NA JABLANIMA**

PRIRODNI MOTIVI	
PEJZAŽNA FUNKCIJA	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Cetina</i>: Cetina, selo, klisure, grad, brzina, mirnoća, suton, jablan, voda... • <i>Otok</i>: otok, ptice, vrba, jablani...
TANATOLOŠKA FUNKCIJA	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Jesenji pejzaž</i>: jesen, vjetri, nebo, sunce, zemlja, grana, ovce, plač, žena, smrt, dijete, anđeli, mrtvi životi... • <i>Danas su odnijeli djevojku iz moga sela</i>: odlazak, djevojka, selo, plač, sveti nebeski raj, cvijeće, zeleni vrt...
PRISJEĆAJNA FUNKCIJA	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Opaska</i>: mladost, vodopad, mati, otac, brat, stari mlin... • <i>Povratak u djetinjstvo</i>: more, mrak, zdenac, nebo, ptice, jablan, vjetar, granje... • <i>Zaboravljeno djetinjstvo</i>: djetinji dani, rođeno selo, rijeka, planine, morski vidici, pupovi, vjetar, polje, potok, mrtva žaba, voda, trava, jablanove grane, ljubice, trešnja... • <i>Mladoj vrbi</i>: vrba, proljeće, trave, rijeke, djevojka, livada, zemlja, oblaci...

<p>SAMOREFLEKSIVNA FUNKCIJA</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Kiše pjevaju na jablanima</i>: kiše, jablani, nebo, lišće, svijetla, voda, dubine, nebo... • <i>Nemirno srce</i>: potok, šuma, noć, vode, sunce, ptice, mjesec, jesen, noć, svijet... • <i>Ususret vodama</i>: zemlja, trave, ptice, rijeka, jablan, zvijezde... • <i>Zvijezda da mi je biti</i>: zvijezda
--	--

6.1. PRIRODNI MOTIVI U PEJZAŽNOJ FUNKCIJI

CETINA

Nije to nikakvo čudo,
ali pogledajte je:
potopljen selo
i ljepše klisure
od bilo kojeg grada.
Brza je
i mirna je.
Pogledajte je kad se suton okupa:
tri ovce na otoku
i jedno magare.
I sve je to potopljeno.
Samo jedan jablan
Gleda svoj stas
u vodi...
Nije to zato
što Cetinu volim;
ali ovakvog grada
još nisam vidio.
Bože moj – Cetina! (Pupačić, 2018: 85)

Prirodni motivi u poeziji Josipa Pupačića javljaju se u različitim funkcijama (pejzažnoj, tanatološkoj, prisjećajnoj i samorefleksivnoj). Upravo se pejzažna funkcija prirodnih motiva očituje u Pupačićevoj pjesmi *Cetina* (Pupačić, 2018: 85) jednoj od značajnijih pjesama unutar zbirke *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955). U samome središtu pjesme nalazi se ushićenost lirskog subjekta prirodom koja ga okružuje, a Nikola Milićević (1981: 171) za pjesmu *Cetina* napominje:

„I zaista, to je jedna od onih Pupačićevih pjesama koje kao da su nastala same od sebe, iz onog čistog i blaženog udivljenja što ga je ovaj pjesnik, u svojoj mladosti, znao iskazati pred prizorima ovog svijeta, i to iskazati sasvim jednostavno i prirodno, u najobičnijem dječaćkom uskliku.”

Lirski subjekt u početnim stihovima ove pjesme poziva čitatelja da obrati pažnju na cetinski krajolik: „*Nije to nikakvo čudo, / ali, pogledajte je: / potopljeno selo / i ljepše klisure / od bilo kojeg grada.*” (Pupačić 2018: 85). U prethodnom stihu može se primijetiti opreka *grad-selo* kojom se naglašava ljepota cetinskoga kraja koja se ne može usporediti s gradskom ljepotom. Upravo je i kraj ove Pupačićeve pjesme ponovno obilježen motivom grada koji se javlja u identičnom kontekstu, a sami pjesnik kaže: „*Nije to zato / što Cetinu volim; / ali, ovakvog grada / još nisam vidio. / Bože moj, – Cetina!*” (Pupačić 2018: 85). Rijeka Cetina pobuđuje radost i ushićenje lirskog subjekta, a njezina ljepota naglašena je i u sutonu o čemu nam svjedoče stihovi: „*Pogledajte je / kad se suton okupa: / tri ovce na otoku / i jedno magare. / I sve je to potopljeno.*” (Pupačić, 2018: 85). Unutar pjesme može se opaziti i prisutnost motiva jablana („*Samo jedan jablan / gleda svoj stas / u vodi...*” (Pupačić, 2018: 85)), a u navedenom stihu vidljivo je da je motiv jablana ujedno i personificiran. Pupačićeve slike prirode nalikuju onim dječjim, a Nedjeljko Mihanović (1989: 221-222) naglašava:

„Sve njegove lirske slike o jablanima, o klisurama i oblacima u pomičnim ogledalima rijeka, o 'dugim kosama' vrba u odrazu bistrih virova njegove Cetine, (...) sve te slike vizualnog svijeta njegova krajolika uvjetovale su u Pupačića onaj prisni, konfesionalni pjesnički govor i ispovijest začudna djeteta (...).”

Možemo zaključiti da je *Cetina* (Pupačić, 2018: 85) pjesma koju prožimaju pejzažni motivi, dakle, radi se o pojavi vanjskog pejzaža budući da nam pjesnik oslikava ljepotu rijeke rodnooga mjesta, a jednostavan jezik svjedoči nam o brojnim uspomenama lirskoga subjekta vezanim upravo uz rodni mu kraj i njegove ljepote.

OTOK

Ja znam jedan otok
gdje zlatne ptice lete
gdje plovi šum daljina
sa zvukom divljega zova.
Na njemu šeće vrba,
pjeva zanosno jova,
i plešu jablani viti –
sunčane minarete. (Pupačić, 1998: 45)

Kratka pjesma *Otok* (Pupačić, 1998: 45), sastavljena od svega osam stihova, donosi nam slikovite razvedene opise jednoga otoka: „*Ja znam jedan otok / gdje zlatne ptice lete, / gdje plovi šum daljina / sa zvukom divljeg zova.*” (Pupačić, 1998: 45). Unutar pjesme motiv otoka predstavljen je kao idilično mjesto, odnosno *locus amoneus*, a opisu tog idiličnog kraja svakako doprinose i zastupljeni epiteti (*zlatne, divljega, viti, sunčane*). Važno je istaknuti da je ova Pupačićeva pjesma izgrađena na personifikacijama koje su vidljive u primjerima: *plovi šum daljina, šeće vrba, plešu jablani*, a prisutna je i rima, vidljiva u posljednjim stihovima ove pjesme (*zova-jova* - Lemac, 2017: 27).

6.2. PRIRODNI MOTIVI U TANATOLOŠKOJ FUNKCIJI

Uz pejzažnu funkciju prirodnih motiva, u pojedinim Pupačićevim pjesmama nailazimo i na pojavu tanatološke funkcije, a upravo je navedena funkcija očita u pjesmama *Jesenji pejzaž* (Pupačić, 2018: 79) i pjesmi bez naslova čiji početni stihovi glase: „*Danas su odnijeli ljudi djevojku iz moga sela*” (Pupačić, 2018: 80).

JESENJI PEJSAŽ

Vjetri su odnijeli nebo,
i sunce,
i zemlju.
Na slomljenoj grani
vjetri su odnijeli boje.
A ovce
bleje na putu
čudno i tužno.

I stoje.

Plače umorna žena.
Kraj puta umire dijete
stisnuto u svojoj goloti.
Umire nejak san
i leti.
I anđeli pjevajuć lete.

Mrtvi životi. (Pupačić, 2018: 79)

Pjesma *Jesenji pejzaž* (Pupačić, 2018: 79) donosi nam opis jeseni koja je lišena svojih ljepota: „*Vjetri su odnijeli nebo, / i sunce, / i zemlju.*” (Pupačić, 2018: 79). U navedenom stihu, u kojem je vidljiva personificiranost prirode, naglašeno je kako oblaci odnose temeljne sastavnice krajolika, odnosno nebo, sunce i zemlju čime je ostvarena praznina. Budući da je ostvaren prijelaz s ljeta na jesen možemo reći da upravo taj prijelaz simbolizira prolaznost života i sve promjene koja ta prolaznost donosi. Slijedeći stihovi pjesme opisuju ovce koje na putu bleje čudno i tužno što bismo mogli povezati s pojavom nesigurnosti i uznemirenosti u praznini koja je ostvarena. Cijela pjesma prožeta je melankolijom, osjećajem tuge koja do vrhunca dolazi u stihu: „*Plače umorna žena. / Kraj puta umire dijete / stisnuto u svojoj goloti. / Umire nejak san / i leti.*” (Pupačić, 2018: 79). Navedeni stih ukazuje na osobnu patnju ili gubitak s kojim je suočena žena, a smrt djeteta koje umire golo i nezaštićeno predstavlja neostvarenost snova te ukazuje na prolaznost vremena. Kraj pjesme obilježen je odmakom od stvarnosti, a govorimo o pojavi onostranih elemenata, odnosno anđela: „*I anđeli pjevajuć lete.*” (Pupačić, 2018: 79). Unatoč prethodnim stihovima u kojima je zastupljen motiv smrti i tuge, pjesnik naglašava kako postoji vječnost u kojoj mrtvi životi nastavljaju sa svojim postojanjem čime se ostvaruje njihova vječnost.

Pojavu tanatološke funkcije prirodnih motiva pratimo i u pjesmi bez naslova u kojoj je u početnim stihovima naglašen osjećaj žalosti potaknut odlaskom djevojke: „*Danas su odnijeli ljudi djevojku iz moga sela / na plavi rub šume, u mali zeleni gaj.*” (Pupačić, 2018: 80). Iz navedenog stiha vidljiva je kombinacija motiva smrti (odlazak djevojke) i pejzažnih motiva (*šuma, mali zeleni gaj*). Nadalje, auditivne slike u daljnjim stihovima („*I jecala su zvona, / i plakale su žene*” (Pupačić, 2018: 80)) svjedoče o boli i patnji, a sintagma *odlazak u sveti nebeski raj* potvrđuje nam da se radi o smrti same djevojke. Upravo se u prethodnom navedenom stihu očituje kontrast kojim pjesnik suprotstavlja čudan odlazak djevojke sa svetim nebeskim rajem, dakle, onostranim elementom. Takav bi kontrast mogli objasniti mislju da unatoč žalosti i patnji koja je ostvarena djevojčinom smrću ipak postoji naznaka nade da se djevojčin duhovni put nastavlja u nebeskom raj. U središtu drugog dijela pjesme očituje se djevojčina ljubav prema prirodi: „*a ona je voljela cvijeće / i lijepi zeleni vrt.*” (Pupačić, 2018: 80), a kraj pjesme ponovno je obilježen motivom djevojčina odlaska.

6.3. PRIRODNI MOTIVI U PRISJEĆAJNOJ FUNKCIJI

OPASKA

Zaista! bijah već odveć mlad
Kad jurnuh sam pod vodopad.
Mati me zvala, otac, brat.
Navijestih svima hrabro rat.
I kliznuh, malen kao klin,
da vidim stari bijeli mlin. (Pupačić, 2018: 74)

Josip Pupačić se u svojim pjesmama često prisjeća svoga djetinjstva, a o tome nam ujedno svjedoči i njegova pjesma *Opaska* (Pupačić, 2018: 74) u kojoj se pjesnik prisjeća djetinjih avantura u kojima do izražaja dolazi njegov nestašan karakter: „*Zaista! bijah odveć mlad / kad jurnuh sam pod vodopad.*” (Pupačić, 2018: 74). Mogli bismo reći da se sintagma *jurnuti pod vodopad* odnosi na hrabrost, ali i na suočavanje pojedinca sa životnim preprekama. Lirski se subjekt nadalje prisjeća i brige najmilijih pa tako i sam kaže: „*Mati me zvala, otac, brat.*” (Pupačić, 2018: 74). Unutar pjesme istaknuta je hrabrost i čvrst naum lirskog subjekta u ostvarivanju svojih ciljeva: „*Navijestih svima hrabro rat.*” (Pupačić, 2018: 74), a u navedenom stihu možemo uočiti i nestašan i buntovan mladenački karakter. Nadalje, najava rata može se objasniti kao želja sa suočavanjem sa životnim izazovima u kojima je važno imati hrabrosti. Znatiželja lirskog subjekta i njegova želja za avanturom uočljiva je u posljednjim stihovima ove pjesme: „*I kliznuh, malen kao klin, / da vidim stari bijeli mlin.*” (Pupačić, 2018: 74). Upravo hrabrost lirskog subjekta simbolizira životnu hrabrost i želju za slobodom, neovisnošću i ostvarivanjem želja.

U pjesmi *Povratak u djetinjstvo* (Pupačić, 2018: 77) uočljiv je nesklad između zrelosti koja je vezana za grad i idiličnosti koju autor veže uz dane svoga djetinjstva (Franković, 2016: 183). Možemo reći da je unutar pjesme iskazana želja lirskog subjekta da vječno ostane mlad i vezan uz svoj rodni kraj. Unutar pjesme mogu se prepoznati zahtjevi zagrebačke kritičarske sredine: „*U zvjezdan zeleni zdenac / što pun je neba i ptica, / da nađem nemarnog sebe / u hrpi litalica.*” (Pupačić, 2018: 77). U prethodnome stihu svakako bi valjalo izdvojiti motive neba, zelene boje i zdenca. Franković (2016: 183) napominje kako su izdvojeni motivi simbolički konotirani pa tako napominje: „Nebo je u pjesmi simbol mladenačkih ideala, zeleno boja nade, a zdenac spremnik sjećanja.”

ZABORAVLJENO DJETINJSTVO

U meni danas su, eto iskršli djetinji dani,
rođeno selo na rijeci, planina, vidici morski.
Ostani, pjesmo, ne teci, pupovi cvjetaju rani,
dolijeću pčele na badem, i vjetar zagorski.

Ostani, pjesmo, ne teci, a ja ću u polje s djecom,
majka mi rekla da idem, i neću gladan biti.
Na potoku su site i praviti ćemo mline,
pa ćemo na kruh u igri zaboraviti.

Na potoku su site. Ostavi lađe, nek plove.
Mrtva je mala žaba kraj vode na travi.
Križ ćemo sastavit bijeli od grane jablanove.
Ljubice uberi, i grob joj pozdravi.

Ljubice uberi, cvijeće radost nosi.
Na rijeci se diže zemljana centrala.
Ivica je ruši; on uvijek prkosi.
Kraj puta je prva trešnja procvjetala... (Pupačić, 2018: 81)

Prisjećajna funkcija prirodnih motiva vidljiva je i u pjesmi *Zaboravljeno djetinjstvo* (Pupačić, 2018: 81) u kojoj se lirski subjekt rado prisjeća svojih djetinjih dana: „*U meni danas su, eto, iskršli djetinji dani, / rođeno selo na rijeci, planina, vidici morski.*” (Pupačić, 2018: 81). Lirski se subjekt prisjeća dana svoga djetinjstva te moli pjesmu da ostane kako mu zaboravljena sjećanja ne bi izmaknula: „*Ostani, pjesmo, ne teci, pupovi cvjetaju rani, / dolijeću pčele na bedem, i vjetar zagorski.*” (Pupačić, 2018: 81). Upravo motivi cvjetnih pupova, pčela i vjetra stvaraju jednu idiličnu sliku koja lirskome subjektu nudi sigurnost i ugodu, a osim navedenih motiva ovu Pupačićevu pjesmu prožimaju i drugi pejzažni motivi poput: *planina, polje, potok, mlin, mala žaba, voda, trava, jablanove grane, ljubice, rijeka i trešnja*. U početnim stihovima pjesme lirski se subjekt osvrće oko rodnoga mjesta ocrtavajući nam s jedne strane planine, a s druge morske vidike: „*rođeno selo na rijeci, planina, vidici morski.*” (Pupačić, 2018: 81). U idućim stihovima lirski subjekt spominje pupanje cvjetova te let pčela čime se kroz pjesmu stvaraju slike nadolazećeg proljeća, a to nam ujedno potvrđuje i posljednji stih pjesme koji kaže: „*Kraj puta je prva trešnja procvjetala...*” (Pupačić, 2018: 81). Unutar pjesme prisutna je i pojava kontrasta koji se vješto ostvaruje u prikazu motiva ljubica. Naime, u trećoj strofi lirski subjekt želi položiti ljubice na grob male žabe kao simbol žalosti: „*Mrtva je mala žaba kraj vode na travi. / Križ ćemo staviti bijeli od grane jablanove. / Ljubice uberi, i grob joj pozdravi.*”

(Pupačić, 2018: 81), a Božo Markota (2008: 81) ističe kao se u ovom stihu ističe i pjesnikova briga za svijetom:

„Ta jedna sudbinska privlačnost i želja za stapanjem s blagodatima prirode (...), ta nasušna pjesnikova potreba da sva bića na ovom svijetu imaju ista prava i dostojanstvo, pa će i malu mrtvu žabu ispratiti s križem i ljubičicama na posljednji počinak (...); sve to govori o pjesnikovoj istančanoj senzualnosti, otvorenom srcu i djetinjoj nevinosti.”

Nadovezujući se na motiv ljubica, već u idućoj strofi lirski subjekt izražava radost koju mu donosi cvijeće i time se upotpunjava njegova idilična slika te potvrđuje pojava metafore: „*Ljubice uberi, cvijeće radost nosi.*” (Pupačić, 2018: 81). Uz motiv ljubica, u pjesmi je prisutan i motiv jablanovih grana, jedan od češćih motiva u Pupačićevim pjesmama (npr. *Akvarel* (Pupačić, 2018: 82), *Ususret vodama* (Pupačić, 2018: 84), *Povratak u djetinjstvo* (Pupačić, 2018: 77)). Unutar ove pjesme Pupačić skladno prikazuje jablanovo suprotstavljanje smrti pa možemo reći da se u motivu jablana očitava snagu i čvrstoću prirodnoga svijeta. Također, motiv jablana u ovoj pjesmi predstavlja i poveznicu ovozemaljskog i onostranog svijeta: „*Križ ćemo sastaviti bijeli od grane jablanove.*” (Pupačić, 2018: 81). Unutar pjesme veliku važnost ima i motiv vode koji je vidljiv primjerice u motivima: *vidici morski, potok, rijeka*. U pjesmi se može opaziti i motiv vjetra, a Nikola Milićević (1978: 13) upravo naglašava kako je to jedan od čestih motiva u Pupačićevim pjesmama:

„Te riječi kao da tvore i omeđuju njegov svijet, one mu daju svjetlost i snagu rasta i kretanja, jer zaista, taj svijet je gotovo uvijek u pokretu, u vitalnom bujanju, cvjetanju i zrenju. Zbog toga ti elementi (...) u tom bujanju života uvijek sudjeluju kao plodotvorne i dobrohotne sile, a nikad kao rušilačka snaga.”

MLADOJ VRBI

Vjerit ću se s tobom
u proljeće,
kad trave narastu,
i pjevat ću u krošnji tvojoj
o zrcalu rijeke.
Njihat ću se s tobom
ko s djevojkom u naručju
po staklenoj livadi neba.
I prenijet ću zemlju
u njihaju tvome
k nama,
na oblake bijele. (Pupačić, 2018: 83)

Mladaj vrbi (Pupačić, 2018: 83) naslov je još jedne Pupačićeve pjesme u kojoj prirodni motivi nose prisjećajnu funkciju, a radi se o pjesmi u kojoj pjesnik kroz unutarnji pejzaž progovara o poistovjećivanju vrbe s djevojkom. Sama pjesma započinje apostrofom kojom se lirski subjekt obraća vrbi: „*Vjerit ću se s tobom / u proljeće, / kad trave narastu/ i pjevat ću u krošnji tvojoj / o zrcalu rijeke.*” (Pupačić, 2018: 83). U navedenom citatu vidljivo je da su u pjesmi prisutni pejzažni motivi (*trava, krošnja, rijeka*), a ujedno možemo govoriti i o zastupljenosti vizualnih pjesničkih slika. Kao što je napomenuto, unutar pjesme pratimo poistovjećivanje vrbe s djevojkom, odnosno ljubavi prema vrbi s ljubavi prema djevojci što je izraženo kontrastom: „*Njihat ću se s tobom / ko s djevojkom u naručju / po staklenoj livadi neba.*” (Pupačić, 2018: 83), a u prethodnom citatu očit je i spoj motiva zavičaja (*livada*) s višim svijetom, odnosno nebom.

6.4. PRIRODNI MOTIVI U SAMOREFLEKSIVNOJ FUNKCIJI

KIŠE PJEVAJU NA JABLANIMA

Kiše pjevaju na jablanima.

Sanjam:

propada nebo.

U lišću piruju zvuci,
neukroćeni uznici.

Zvona su svijetla pala u vodu.

I cvile oči dubine.

I tutnje bubnjevi s neba.

Kiše pjevaju na jablanima.

Sanjam:

propada nebo. (Pupačić, 2018: 73)

Samorefleksivna funkcija prirodnih motiva najviše prožima pjesme unutar zbirke *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955), a pojava spomenute funkcije vidljiva je primjerice u Pupačićevoj istoimenoj pjesmi koju obilježava pojava kružne kompozicije: „*Kiše pjevaju na jablanima / Sanjam: / propada nebo.*” (Pupačić: 2018:73). U ovoj pjesmi od svega jedanaest stihova očita je pojava lirskoga *ja* što je upravo vidljivo u prethodno istaknutom stihu (*Sanjam: propada nebo*). Na vrlo neobičan način, lirski subjekt naslućuje kako će se odigrati njegova sudbina (*Sanjam: propada nebo*). Jezovito zvuče i stihovi: „*Zvona su svijetla pala u vodu.*” i „*I*

cvile oči sudbine. / I tutnje bubnjevi s neba.” (Pupačić, 2018: 83) u kojima se hiperbolizacijom želi naglasiti težina ovih slika. Predmetni sloj ove pjesme proteže se u „zoni doslovnosti (*kiše, jablani, lišće, nebo, zvana*) i metaforičnosti (*uznici, oči, bubnjevi*) (Lemac, 2017: 20), a pjesmu prožima i pojava asonance (*„I cvile oči dubine. / I tutnje bubnjevi s neba.* (Pupačić, 2018: 73)) te aliteracije (*„ ... zvuci / neukroćeni uznici”* (Pupačić, 2018: 732)). Lemac (2017: 20) upravo napominje kako se ta „zvukovna faktura postavlja kao temeljna u odčitavanju fenotekstnog značenja i povezuje s tematsko-semantičkom osi (poetizacija motiva kiše u prirodi).”

Nadalje, svakako valja istaknuti i pjesmu *Nemirno srce* (Pupačić, 2018: 76) u kojoj značajnu ulogu ima motiv vode. Navedeni motiv čest je motiv Pupačićevih pjesničkih ostvarenja, a u ranoj fazi njegova pjesništva usko je vezana uz ostale motive „zavičajnog kompleksa (vatre, stabala, brijega, neba, članova obitelji)” (Franković, 2016: 179). Valja napomenuti da se značenje motiva vode mijenjalo kroz faze Pupačićeva književna rada, a u početničkoj fazi motiv se javljao kao „slika zavičaja (metonimija) ili pokazatelj stanja duše (metafora) (Franković, 2016: 179). Kao što je napomenuto, motiv vode dominantan je motiv pjesme, a sam se motiv javlja kao „odraz duševnog krajolika.” (Franković, 2016: 182). Spomenuta nam pjesma otkriva „mladenačka traganja i slutnju da se mir srca može zadržati samo unutar arkadijskog zavičajnog svijeta” (Franković, 2016: 182) o čemu nam svjedoče i stihovi prve strofe: *„Imati frulu i zelen sag, / pa bježat šumom noći, potokom roniti krepak i nag, / i nikad nigdje ne doći.”* (Pupačić, 2018: 76). Lemac (2017: 28) naglašava kako je stihom *„i nikad nigdje ne doći”* prikazana ideja svijeta „kao kruga čime se signalizira koncepcija cirkularnosti i nepromjenjivosti koja je srodna primitivističkom poimanju svijeta koji predmnijeva magiju nad diskursivnošću.” Unutar pjesme naglašen je ciklički tok vode kojim se ističe osobna želja za obnavljanjem mladosti u skladu s prirodom: *„S vodama tako teći i teći / izgubiti za sobom trag. / Postati mlađi, bolji i veći, / suncu i pticama drag.”* (Pupačić, 2018: 76). Upravo na temelju prethodnoga stiha možemo zaključiti da se radi o unutarnjem pejzažu jer se pejzaž reflektira na lirski subjekt i čini ga boljim čovjekom. Kraj ove pjesme obilježen je paradoksom koji nam svjedoči o nemogućnosti pronalaska smirenja srca: *„Obići tako čitav svijet. / I nikad nigdje ne doći.”* (Pupačić, 2018: 76). Zaključujemo da je unutarnji pejzaž projekcija pejzažne slike u unutarnju strukturu lirskog subjekta.

USUSRET VODAMA

Recite zemlji i travama
da sam siromah;
šapnite pticama rijeke:
Osamljen klati se netko.
Kažite jablanu bijelom:
Tih je
i tužan ko voće.
Viknite zvijezdama mojim:
Propast će,
skitnica jedan! (Pupačić, 2018: 84)

Samorefleksivna funkcija očituje se i u pjesmi *Ususret vodama* (Pupačić, 2018: 84) u kojoj se nagovještava nadolazeća propast pjesnika: „*Propast će / skitnica jedan.*” (Pupačić, 2018: 84). U prvoj strofi ove pjesme možemo primijetiti poziv na komunikaciju s prirodom, a lirski subjekt želi progovoriti u vlastitom siromaštvu pa tako kaže: „*Recite zemlji i travama / da sam siromah,*” (Pupačić, 2018: 84). Navedenim stihom očita je povezanost pejzažnih motiva s unutarnjim pjesnikovim osjećajima, problemima. Motiv siromaštva mogli bismo shvatiti kao unutarnje siromaštvo, prazninu koja uzrokuje bol te se o njoj želi progovoriti. U sljedećim stihovima lirski subjekt traži da se progovori o njegovoj osamljenosti: „*šapnite pticama rijeke / Osamljen klati se netko.*” (Pupačić, 2018: 84). U ovoj je pjesmi ponovno prisutan motiv jablana koji je opisan kao tužan i tih, a sam ga pjesnik uspoređuje s voćem pa možemo govoriti o prisutnosti kontrasta: „*Tih je / i tužan ko voće.*” (Pupačić, 2018: 84). Upravo bi se opis jablana mogao poistovjetiti s unutarnjim stanjem lirskog subjekta, odnosno njegovom tugom i osamljenošću. Lemac (2017: 30) napominje kako je motiv jablana u ovoj pjesmi tanatičke naravi što bi značilo da je to motiv koji je vezan uz „podzemni svijet, bol, žrtvu i suze”, dok su s druge strane motivi zemlje, trave, rijeke i zvijezde na „erotičkom poetičkom polju.” U posljednjoj strofi lirski subjekt nagovještava vlastitu propast, a ranije spomenute zvijezde upravo svjedoče o njegovom neuspješnu putu i njegovoj propasti.

ZVIJEZDA DA MI JE BITI

Zvijezda da mi je biti,
i živjeti kao zvijezda
negdje visoko, visoko.

Pa da netko za mene
brojeći zvijezde kaže:
Ono je moja zvijezda.

Zvijezda da mi je biti. (Pupačić, 2018: 86)

Posljednja pjesma zbirke *Kiše pjevaju na jablanima* započinje stihovima „Zvijezda da mi je biti” (Pupačić, 2018: 86), a prema navedenim stihovima vidljivo je da se radi o pjesmi u kojoj lirski subjekt ističe snažnu želju da postane zvijezda te se time ujedno potvrđuje i samorefleksivna funkcija prirodnih motiva. Želju lirskega subjekta možemo protumačiti kao potrebu za jedinstvenošću i izdvajanjem iz kolektiva, odnosno njegovu želju bivanja primijećenim od okoline. Daljnje stihove pjesme možemo objasniti kao potrebu lirskega subjekta za životom izvan svih granica, životom koji nema ograničenja: „i živjeti kao zvijezda / negdje visoko, visoko” (Pupačić, 2018: 86). Lirski subjekt kroz pjesmu ističe i potrebu bivanja prepoznatim kao stvaralac te da njegovi stihovi budu prihvaćeni od čitatelja: „Pa da netko za mene / brojeći zvijezde kaže: / Ono je moja zvijezda.” (Pupačić, 2018: 86). Sintagmom *moja zvijezda* očituje se upravo potreba lirskega subjekta za posebnošću, njegova potreba da se istakne u masi i bude opažen.

7. TEMATSKO-IDEJNI SLOJ U PUPAČIĆEVOJ ZBIRCI *MLADIĆI*

Pupačićeva inspiracija rodnim krajolikom nastavlja se i u zbirci *Mladići* (1955.). „Od dvadeset i četiri naslova u *Mladićima* – šesnaest ih je motivski posve ili parcijalno vezanih uza selo, uza zavičaj... Nije, dakle, Pupačić daleko odmaknuo, sav je i ovdje u ozračju kakvo smo uočili u *Kiše pjevaju na jablanima*.” (Mijović Kočan, 1998: 90).

Uz inspiraciju rodnim krajolikom, ovu Pupačićevu zbirku značajno obilježavaju dva bitna motivska tijeka: „obitelj (sjećanje, život u zavičaju) i ljubav, upravo zaljubljenost u ljubav...” (Mijović Kočan, 1998: 90). Dok se u prethodno analiziranoj zbirci javljaju samo dvije pjesme koje se odnose na majku, u *Mladićima* je „obiteljska drama dominantna tema i glavni izvor Pupačićeva nadahnuća.” (Milićević, 1981: 172). O obiteljskoj bliskosti i povezanosti pjesnika i njegove obitelji pisao je Nikola Milićević (1981: 172) naglašavajući:

„On je duboko u sebi nosi onu krvnu vezu, onu predaju što ga je spajala sa zemljom, s rodnim ognjištem, a sa svojim ukućanima, s pređima. Tu je bila njegova mati, otac, braća, djetinjstvo, kuća, baština, ona najprisnija patrijarhalna ljudska zajednica, u kojoj ima nečeg iskonskog i legendarnog, nečeg čistog i teškog u isto vrijeme. Ta zajednica i u nesrećama, po sili održanja, ostaje čvrsta; sve prima kao dar neminovna za svoj gorski sadašnji kruh. Iz te prigušene patnje i životne ustrajnosti ponikli su i ovi Pupačićevi stihovi.”

Zbirku *Mladići* (Pupačić, 1955) obilježava i sjećanje, doživljavanje prolaznosti, ali i opsesija smrti. Brojne pjesme ove zbirke odišu „dubokom sjetom i tamnom sjenom smrti”, a u samom se pjesniku „istodobno javlja želja za smrću i odbojnost prema smrti koja nemilosrdno hara po obzoru njegova djetinjstva.” (Mihanović, 1989: 222).

Što se tiče samih pjesama, Cvjetko Milanja (2000: 124) napominje kako u zbirci *Mladići* (Pupačić, 1955) nailazimo na dva tipa:

„Pretežit dio je u slobodnom stihu, neizometrijskoga stišnoga retka, bez rime i uglavnom astrofično organiziran. Zato se semantički supstrat razvija linijom reduciranog broja motiva (*Poslije smrti*), sasvim precizno određene teme (*Filigran*) ili pak navedenoga antropološkoga mita harmonije (*More*), ili opet etos porodično-kolektivnoga identiteta (*Tri moja brata*). (...) U njima je motiv djetinjstva i zavičaja, polja i cvijeća (*Jesenja pjesma*, *Strujanje*), odnosno vitalističko-biologistički kompleks, i upravo je u njima inkantacijski ton, ekstatični, eksklamativniji mnogo izraženiji nego u prvom tipu pjesama.”

Pjesme unutar zbirke *Mladići* (Pupačić, 1955) pisane su jednostavnim i razumljivim stilom, a u pojedinim je pjesmama vidljivo odstupanje od gramatičkih pravila kao što je na primjer pisanje velikog i malog slova te izostavljanje interpunkcijskih znakova što se primjerice očituje u Pupačićevoj poznatoj pjesmi *More* (Pupačić, 2018: 68) o kojoj će se više govoriti u nastavku rada.

8. TABLIČNI PRIKAZ MOTIVA UNUTAR ZBIRKE *MLADIĆI*

<p>PEJZAŽNI MOTIVI</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Jesenja pjesma</i>: ptice, jug, vode, jablan, grane, bregovi, nebesa, more, školjka biserna, vjetar, nebo, ždrijebe, brijeg, voćnjaci... (pejzažna funkcija)
<p>LJUBAVNI MOTIVI</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zaljubljen u ljubav</i>: uspavanka, majčino buđenje, djevojka, prsti, struk, dijete, kosa, vrat, žena, bar, jezero, zora, jegulja... • <i>Moji ljudi, moj mir i moja djevojka</i>: mir, prsti, ljudi, dolina, djevojka

<p style="text-align: center;">OBITELJSKI MOTIVI</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Pjesma moje sestre</i>: oblaci, bunar, otac, visine, sestra, vinograd, pjesma, virovi, uklete duše... • <i>Vijesti</i>: glas, dan, glasonoša, suton, ljeto, jesen, zima, zvona, krila, proljeća, noževi, put, djetinjstvo, kuća... • <i>Bez naslova</i>: mrtvačnica, ruke, gvozdeni okovi, seljani, tuga, jutro, svijet... • <i>Daleko dopire majčina tuga</i>: tuga, ruke, kosa, groblja, noći, vlasi, čempresi, ptice, staro gumno • <i>Nas sedam braće</i>: sedam braće, brijeg, sunce, sedam sinova, sestre, otac, štap, majka, radost... • <i>Opterećene vizije</i>: ograde, šum, jesen, polje, groblje, ruke, dijete, zloduh, kuća, crne zavjese, rijeka, Cetina... • <i>Tri moja brata</i>: braća, glas, vjetar, ruke, hridine, srce, viganj, jezera, jablani, rijeka, peračica, livade, glas, potoci, hod... • <i>Nesagrađena kuća</i>: vrata, brat, prozor, krov, kuća, noć, selo, grob, odlazak, kamen, podrum, otac, svijet, mrak, čempresi, godine, san... • <i>Oporuka</i>: kapa, drug, mladost, pila, susjed, slijepi starac, pas, prsten, baština, ruke, grobar, mir...
<p style="text-align: center;">TANATOLOŠKI MOTIVI</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Poslije smrti</i>: štapovi, kuće, grobnice, žamor, mokri putovi, sjene, lice, ruke, pogled, starice, livade, tama, magla, sunce, glave, polje, kuće...

OSTALI MOTIVI

- *Mladići*: mladići, rijeke, vrijeme, zvijezde, ribe, djevojke, žene...
- *Filigran*: posao, prsti, kuća, drugovi, šišmiši, prozori, mramorna vrata...
- *Tišine su me umorile*: tišine, umor, svirka, stup, zvona, sestra, svirale, trublja, zora...
- *More*: more, pozdrav, more zlato, vrat, žal, brijeg...

8.1. PEJZAŽNI MOTIVI UNUTAR ZBIRKE *MLADIĆI*

JESENJA PJESMA

Danas su odletjele ptice na sunčani jug,
danas su briznule vode ko krv iz dubokih rana,
a jablan, bezimen junak, vijori kosama grana.

Svirajte vaše ljepote, nosači jesenjih boja,
bacite maglene sante; bregovi plešu u svili.
U diple zadipli, momče, u gajde, starče, zacvili.

Cvatu siva nebesa. Pjevajte, grlate vode.
Na dnu sa zelenog mora školjka biserna krije.
A stari opaki vjetar huluči, vrišti i vije.

Nebo je pjano i ludo. Ždrijebe se pticama čudi,
za kojima u bijesnom trku nestaju crni vagoni.
Gle! krilat netko na brijegu u božji bubanj zvoni.

Pjesma je rođeno čedo, riječi su ukrale snove,
pa bježe nekud u letu. Prostori beskrajem zjape,
a voćnjaci, beznadno goli, kroz suze mole i vape. (Pupačić, 2018: 52)

Kao i u zbirci *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955), pejzažni motivi prisutni su i u pjesmama unutar zbirke *Mladići* (Pupačić, 1955). Upravo se pojava pejzažnih motiva očituje u Pupačićevoj *Jesenjoj pjesmi* (Pupačić, 2018: 52) u kojoj je ostvarena slika nadolazeće jeseni i njezina atmosfera, dakle, govorimo o ostvarenom vanjskom pejzažu. Međutim, ovo je pjesma i o prolaznosti vremena koja se ocvrtava u brojnim prirodnim promjenama koje donosi jesen, stoga je uz vanjski pejzaž u ovoj pjesmi

ostvaren i onaj unutarnji. Prva strofa pjesme donosi slike nadolazeće jeseni: „*Danas su odletjele ptice na sunčani jug, / danas su briznule vode ko krv iz dubokih rana, / a jablan, bezimen junak, vijori kosama grana.*” (Pupačić, 2018: 52), a u navedenom je stihu vidljiva i uporaba usporedbe (*ko krv iz dubokih rana*) te personifikacije (*jablan, bezimen junak*). Iz navedenih stihova vidljivo je da je dolazak jeseni opisan odlaskom ptica u toplije krajeve, promjenom voda i šumom jablanovim grana. Strofa je prožeta nizom pejzažnih motiva: *ptice, vode, jablan, grane*, dakle motivima kojima se uspješno ostvaruje jesenja atmosfera. Jesenja atmosfera u drugoj je strofi pjesme popraćena zvukovima: „*Svirajte vaše ljepote, nosači jesenjih boja, / bacite maglene sante; bregovi plešu u svili. / U diple zadipli, momče, u gajde, starče, zacvili.*” (Pupačić, 2018: 52), a u stihu se može opaziti i pojava personifikacije (*bregovi plešu u svili*) te metafore (*nosači jesenjih boja*). Nosače jesenjih boja mogli bismo definirati kao drveće ili lišće, a melodije starca i momka kao zvukove kojima jesen označava svoju ljepotu. Treća strofa pjesme donosi nam karakteristične slike jeseni, sive oblake, bujne vode i jake vjetrove: „*Cvatu siva nebesa. Pjevajte, grlate vode. / Na dnu se zelenog mora školjka biserna krije. / A stari opaki vjetar huluči, vrišti i vije.*” (Pupačić, 2018: 52), a navedenim se slikama naglašava turobnost jesenje atmosfere. Kao i u prethodnim stihovima i u ovim se stihovima može primijetiti personificiranost pejzažnih motiva (*cvatu nebesa, školjka se krije, vjetar vrišti*). Tmurnost jeseni nastavlja se i u idućoj strofi u kojoj se prati opis neba koje je *pjano i ludo*, vidljiva je dakle ponovna uporaba personifikacije, a naglašen je također i bijeg ptica koje iza sebe ostavljaju začuđeno ždrijebe: „*Nebo ja pjano i ludo. Ždrijebe se pticama čudi, / za kojima u bijesnom trku nestaju crni vagoni.*” (Pupačić, 2018: 52). U posljednjem stihu četvrte strofe nailazimo na pojavu fantastičkog motiva: „*Gle! krilat netko na brijegu u božji bubanj zvoni.*” (Pupačić, 2018: 52). *Krilat netko* javlja se kao figura koja sudjeluje u ostvarivanju jesenske atmosfere što se očituje u zvonjenju u božji bubanj. Ova Pupačićeva pjesma završava motivom prolaznosti o čemu nam svjedoči slika voćnjaka koji „*beznadno goli, kroz suze mole i vape.*” (Pupačić, 2018: 52).

8.2. LJUBAVNI MOTIVI UNUTAR ZBIRKE *MLADIĆI*

ZALJUBLJEN U LJUBAV

Volio sam je
ko travu
i kao jasenje,
ko trstiku i kanarinca,
ko uspavanku
i majčino buđenje.
Zaljubio sam se u nju,
u malu djevojku,
u njezine prste nemoćne,
u struk kostelje moje
zelene.

Volio sam je,
vodu divljeg jezera,
dijete u povoju,
vitku i brzu
jegulju.
Nju, u čijim se kosama
migoljila magla,
nju, čiji je vrat
skladni snop sita,
čiji je hod
šetnja paprati.

Nazivao sam je
vidrom i lasicom,
rijekom i pašnjakom,
srnom
i janjetom.
Jer se svlačila kao zora,
jer se podavala kao svijeća
i otimala
kao živica.

Volio sam je kao ženu,
ko dijete,
ko brata,
volio sam je kao mir
i kao povratak;
nju, vodu divljeg jezera,
dijete u povoju,
vitku i brzu
jegulju. (Pupačić, 2018: 53-54)

Zaljubljen u ljubav (Pupačić, 2018: 53-54) naslov je ljubavne pjesme u pjesničkom opusu Josipa Pupačića. Radi se o pjesmi u kojoj se autor prisjeća ljubavi koje je u njemu pobudila voljena žena. Svoju ljubav pjesnik prikazuje brojnim usporedbama što je vidljivo u početnim stihovima pjesme: „*Volio sam je / kao travu / i kao jasenje, / ko trstiku i kanarinca, ko uspavanku / i majčino buđenje.*” (Pupačić, 2018: 53). U navedenim stihovima pjesnik skladno isprepliće pejzažne motive (*trava, jasenje, trstika*) i motive djetinjstva (*uspavanka, majčino buđenje*) s dominantnim motivom pjesme, dakle, motivom ljubavi (*Volio sam je...*). Nadalje, pjesnik se prisjeća fizičkog izgleda voljene žene, a riječ je upravo o metaforičkim iskazima kojima je opisana njezina ljepota: „*Zaljubio sam se u nju / u malu djevojku / u njezine prste nemoćne / u struk kostelje moje / zelene.*” (Pupačić, 2018: 53). Daljnji stihovi pjesme otkrivaju nam tajnovit, nježan i nedodirljiv karakter pjesnikove voljene: „*Volio sam je / vodu divljeg jezera, / dijete u povelju, / vitku i brzu / jegulju.*” (Pupačić, 2018: 53), a njezin karakter otkriva se i u stihovima u kojima se ponovno uočava usporedba: „*jer se podavala kao svijeća / i otimala / kao živica.*” (Pupačić, 2018: 54). Zanimljivo je što je fizički izgled žene pjesnik skladno dočarao pejzažnim motivima pa tako kaže: „*Nju, u čijim se kosama / migoljila magla, / nju, čiji je vrat / skladni snop sita, / čiji je hod / šetnja paprati.*” (Pupačić, 2018: 53). Pjesmom je vidljiva i pojava životinjskih motiva koji su zastupljeni u stihovima: „*Nazivao sam je / vidrom i lasicom, / rijekom i pašnjakom, / srnom / i janjetom.*” (Pupačić, 2018: 53-54). Budući da je pjesme pisana u prošlom vremenu možemo zaključiti da je pjesnikova opijenost ljubavlju prema voljenoj ženi završena, a „završna slika vode ističe da je ljubav prošla, a bila je i tjelesna i nevina i prijateljska” (Franković, 2016: 184): „*Volio sam je kao ženu, / ko dijete, / ko brata, / volio sam je kao mir / i kao povratak; / nju, vodu divljeg jezera, / dijete u povelju, / vitku i brzu / jegulju.*” (Pupačić, 2018: 54).

MOJI LJUDI, MOJ MIR I MOJA DJEVOJKA

Ja imam svoj mir
i držim da je moj mir
moj mir,
da su moji prsti moji prsti,
da su ljudi oko mene
moji ljudi,
da je siromašna dolina
moja dolina.
Tvrđim
da su ljudi oko mene
moji ljudi,
da je mir u meni
moj mir,

i da je dobra djevojka,
moja djevojka. (Pupačić, 2018: 63)

Ljubavna tematika prisutna je i u Pupačićevoj pjesmi *Moji ljudi, moj mir i moja djevojka* (Pupačić, 2018: 63), a radi se o pjesmi koja naglašava subjektov unutarnji osjećaj mira te njegovu snažnu povezanost s okolinom i osobama koje ga okružuju. Pjesma je izgrađena sa svega nekoliko motiva: *mir, prsti, ljudi i djevojka*. Lemac (2017: 23) napominje kako se navedeni motivi „granaju po opreci unutrašnje (*mir*) – vanjsko (*prsti, ljudi, dolina*). Unutrašnje karakteristike iscrtavaju psihološku konturu jastva, a vanjske fizičku, okolnosnu i spacijalnu.” Spoznaju da lirski subjekt ima svoj mir možemo objasniti kao pojavu konačnog sklada koji se javlja nakon dugotrajnog vremena koje je obilježeno brojnim izazovima i poteškoćama. Upravo u ostvarivanju tog mira važnu ulogu imaju prsti lirskog subjekta, koji se javljaju kao sinegdoha ruku, što se može protumačiti kao njegov rad, trud i ustrajnost. U ostvarivanju mira veliku ulogu imaju i bliski ljudi lirskog subjekta, njegova obitelj i prijatelji koji su bili uz njega u teškim životnim trenucima, a nazivajući ih "*moji ljudi*" ističe se dubinska povezanost i poštovanje lirskog subjekta prema ljudima oko njega. Uz prste i ljude, posebno mjesto u životu lirskog subjekta zauzima i siromašna dolina. Mogli bismo reći da se dolina javlja kao mjesto koje u sebi nose posebne vrijednosti, vrijednosti koje unatoč siromaštvu predstavljaju bogatstva i zadovoljstvo za lirskog subjekta. U posljednjim stihovima pjesme javlja se motiv djevojke, dakle voljene osobe lirskog subjekta, a njihov odnos također uvelike doprinosi ostvarenju pjesnikova mira. Svakako valja napomenuti da je pjesma obilježena ponavljanjem stihova čime se dodatno naglašava osjećaj zadovoljstva lirskog subjekta te važnost pojedinih segmenata u njegovu životu.

8.3. OBITELJSKI MOTIVI UNUTAR ZBIRKE *MLADIĆI*

Najveći dio pjesama unutar zbirke *Mladići* (Pupačić, 1955) prožete su obiteljskim motivima, a navedeni motivi prisutni su u pjesmama: *Pjesma moje sestre* (Pupačić, 1998: 61), *Vijesti* (Pupačić, 2018: 55), *Bez naslova* (Pupačić, 2018: 56), *Daleko dopire majčina tuga* (Pupačić, 2018: 57), *Nas sedam braće* (Pupačić, 2018: 59), *Opterećene vizije* (Pupačić, 2018: 65), *Tri moja brata* (Pupačić, 2018: 69), *Nesagrađena kuća* (Pupačić, 2018: 70) i *Oporuka* (Pupačić, 2018: 71). U ovim se pjesmama „najviše ističe biografski sloj značenja i Pupačićev ispovjedni lirski subjekt”, a sami je kompleks važan zato što ne otkriva samo Pupačićevu poetiku, „već se značenjski nadovezuje na animističko-

panteistički model, a u ovoj se modelskoj interpretaciji pokazuje njegova otvorenost i dubinska značenjska povezanost s ostatkom njegova pjesništva.” (Lemac, 2017: 36).

PJESMA MOJE SESTRE

Šeću se oblaci bijeli
bunarom moga oca,
a ja mu sjedim na rubu
i gledam – u visine.

Vesela sestra moja
pjeva u vinogradu.
Dođi da vidiš, sele,
kako oblaci plove.

(Pjesma je njezina lijepa,
od nje treperi duša
i ja bih htio da ona
kraj mene virove stvara.)

A sestra mi se smije:
to nisu oblaci bijeli,
nego uklete duše
što se nekamo sele.

I nastavi da pjeva.
Slušam je. Slušam je i mislim:
Jadne uklete duše,
o, da vam ju je čuti. (Pupačić, 1998: 61)

Pjesma moje sestre (Pupačić, 1998: 61) naslov je pjesme u čijem je središtu prisutan motiv *sestre*, a sama pjesme prožeta je „naivističkom poetskom sintaksom, slikama i misaonim konceptualizacijama.” (Lemac, 2017: 41). Prva strofa pjesme donosi nam prikaz lirskog subjekta koji sjedeći na rubu oćevog bunara promatra oblake koji prolaze: „*Šeću se oblaci bijeli / bunarom moga oca, a ja mu sjedim na rubu / i gledam – u visine.*” (Pupačić, 1998: 61). Šetnju oblaka mogli bismo protumačiti kao prolaznost vremena, odnosno svijeta koji prolazi pred očima lirskog subjekta. Upravo vizualna slika „pogleda u visine i bunara kao obiteljske memorabilije uvodi slikovni i emotivni modus i otvara semantički prostor za smještaj centralnog motiva sestre” koji se javlja u idućim stihovima pjesme (Lemac, 2017: 42). Lirski subjekt spominje svoju sestru ocrtavajući nam njezin radostan i bezbrižan karakter: „*Vesela sestra moja / pjeva u vinogradu.*” (Pupačić, 1998: 61) te ju poziva da zajedno promatraju oblake koji prolaze: „*Dođi da vidiš, sele, / kako oblaci plove.*” (Pupačić, 1998: 61). Poziv lirskog

subjekta možemo protumačiti kao potrebu za shvaćanjem važnosti onih trenutaka koji pred nama polako, ali sigurno prolaze. Lirski subjekt nadalje progovara o ljepoti sestrine pjesme te kaže: „*Pjesma je njezina lijepa / od nje treperi duša*” (Pupačić, 1998: 61), a ujedno ističe i želju da sestra oko njega stvara virove: „*i ja bih htio da ona / kraj mene virove stvara.*” (Pupačić, 1998: 61). Kao odgovor na svoju želju lirski subjekt dobiva sestrin osmijeh, a sestra mu, kao lirski ti, poručuje: „*to nisu oblaci bijeli, nego uklete duše/ što se nekamo sele.*” (Pupačić, 1998: 61). U navedenom stihu očituje se suprotstavljanje pozitivnih (*oblaci bijeli*) i negativnih elemenata (*uklete duše*) čime je unutar pjesme ostvaren snažan kontrast. U stihu se očituje i opreka u pogledima lirskog subjekta koji oblake doživljava kao prirodan element i njegove sestre koja oblake doživljava kao mrtve duše koje plove nebeskim prostranstvom. Unatoč negativnoj percepciji oblaka, sestra nastavlja s pjevom koji u sebi sadrži životnu radost i bezbrižnost, a upravo bismo njezino usmjeravanje ka pozitivnim elementima (pjesma) mogli protumačiti kao bezbrižnost i neopterećenost životnim problemima. Pjesma završava stihom: „*jadne uklete duše, / o, da vam ju je čuti.*” (Pupačić, 1998: 61) u kojem je iskazano suosjećanje lirskog subjekta, a sama sintagma *uklete duše* javlja se kao metaforički prikaz tuge i patnje u životnoj radosti.

VIJESTI

Uspomeni moje braće

Ne pamtim taj glas,
ne znam otkuda je došao.
(Zar su svi glasovi takvi bez zvuka, nečujni?)
Ne pamtim taj dan,
i ne znam kako je prošlo.

Ne znam tog glasonošu.
Ne vidjeh tako tužnih sutona,
jer volio sam ljeta,
i jeseni,
i zime...
I volio sutone.

Pa čemu te vijesti, rad čega ta zvona,
tko im je krila dao da mi proljeće mute,
tko im je noževe dao da mi krvare dane,
tko im je pravo dao da mi razore pute?

Ne vidjeh tako tužnih sutona.
A slutio sam da će doći
i da će mi odnijeti djetinjstvo.

...I došao je taj dan.
Sad ne znam koji je bio.
A bio j tužan...
I sunce je crno bilo nad našom kućom. (Pupačić, 2018: 55)

Pjesma *Vijesti* (Pupačić, 2018: 55) ispovjedna je lirski pjesma, a njezina specifičnost leži u traumatičnom gubitku braće (Lemac, 2017: 48). U prvom stihu pjesme lirski subjekt napominje kako ne pamti glas te na zna odakle je došao što možemo protumačiti kao nedostatak kontrole nad životnim događajima: „*Ne pamtim taj glas, / ne znam otkuda je došao.*” (Pupačić, 2018: 55). Zaborav lirskog subjekta nastavlja se i u početnim stihovima druge strofe: „*Ne znam tog glasonošu. Ne vidjeh tako tužnih sutona...*” (Pupačić, 2018: 55). Lirski se subjekt u drugoj strofi pjesme prisjeća djetinjstva u kojem se očituje ljubav prema godišnjim dobima, dakle naglasak je stavljen na povezanost pojedinca (lirskog subjekta) i prirode: „*jer volio sam ljeta, / i jeseni, / i zime...*” (Pupačić, 2018: 55), a u navedenom se stihu očituje i pojava polisidentona. Ljepotu njegova sjećanja remeti nadolazeća vijest koja u lirskom subjektu izaziva patnju i bol, a očaj lirskog subjekta iskazan je u stihovima treće strofe: „*Pa čemu te vijesti, rad čega ta zvona, / tko im je krila dao da mi proljeća mute, / tko im je noževe dao da mi krvare dane / tko mi je pravo dao da mi razore pute?*” (Pupačić, 2018: 55). Prethodna strofa ustvari predstavlja jedno retoričko pitanje, a u samim se stihovima očituje i pojava anafore, dakle govorimo o ponavljanju upitno-odnosne zamjenice *tko*. Unutar četvrte strofe posebno mjesto zauzima upravo motiv *slutnje* kojim lirski subjekt predviđa da će mu se dogoditi nešto loše, nešto što će mu oduzeti svu radost i veselje i prouzrokovati mu očaj: „*A slutio sam da će doći / i da će mi odnijeti djetinjstvo.*” (Pupačić, 2018: 55). Kraj pjesme potvrđuje nam dolazak nesretnog dana čiji je datum nepoznat u životu lirskog subjekta: „*...I došao je taj dan. / Sad ne znam koji je bio. / A bio je tužan.*” (Pupačić, 2018: 55). Posljednji stih pjesme metaforički nam svjedoči o životnoj tami, tami koja predstavlja životni gubitak (obiteljska tragedija) i gubitak radosti u životu lirskog subjekta: „*I sunce je crno bilo nad našom kućom.*” (Pupačić, 2018: 55).

BEZ NASLOVA

Majci i ocu mjesto utjehe

Zatvorite vrata mrtvačnice,
i pustite mi ruke.
Pustite mi ruke umorne.

Zatvorite vrata mrtvačnice,
i okujte ih gvozdanim okovima,
da se nikada ne otvore.

Okujte, seljani, gvozdenim okovima
crnu tugu mrtvačnice,
neka jutro, jutro bijelo,
više nikada ne potamni.

I pustite me, seljani, u dalek svijet,
u dalek široki svijet. (Pupačić, 2018: 56)

U obiteljski kompleks Pupačićevih pjesama pripada i pjesma bez naslova koja je posvećena majci i ocu umjesto utjehe. Prva strofa ove pjesme naglašava iscrpljenost lirskog subjekta, a sama strofa značajno je obilježena motivom smrti: „*Zatvorite vrata mrtvačnice, / i pustite mi ruke. / Pustite mi ruke umorne.*” (Pupačić, 2018: 56). U navedenom je stihu vidljiva pojava anadiploze, dakle, pjesnik ponavlja sintagmu *pustite mi ruke* iz drugog stiha i na početku trećeg stiha. Uvodne stihove ove pjesme mogli bismo protumačiti kao želju lirskog subjekta za konačnim mirom i spokojem, želju koja se javlja kao simbol bijega lirskog subjekta od životne iscrpljenosti. Idući stihovi pjesme: „*Zatvorite vrata mrtvačnice, / i okujte ih gvozdenim okovima, / da se nikada ne otvore.*” (Pupačić, 2018: 56) svjedoče nam o strahu i patnji lirskog subjekta. Mogli bismo reći da je u navedenim stihovima ocrтана želja lirskog subjekta za zatvaranjem kako opet ne bi bio povrijeđen i kako ne bi patio. Kroz pjesmu su, dakle, naglašene emocije lirskog subjekta: njegova bol, patnja i tuga, emocije koje ga otuđuju od životne ljepote i uvlače ga u tminu: „*Okujte, seljani, gvozdenim okovima / crnu tugu mrtvačnice, / neka jutro, jutro bijelo, više nikada ne potamni.*” (Pupačić, 2018: 56). U posljednja dva stiha metaforički je iskazana želja lirskog subjekta za bijegom od surova života i problema koje on donosi: „*I pustite me, seljani, u dalek svijet, / u dalek širok svijet.*” (Pupačić, 2018: 56). Bijeg lirskog subjekta možemo objasniti kao nostalgiju za sretnim vremenima, vremenima u kojima je život lirskog subjekta bio ispunjen zadovoljstvom i radošću, što sada više nije.

DALEKO DOPIRE MAJČINA TUGA

Tuga je u tvojim rukama,
i u kosama tvojim,
a tko bi, tko bi je izreći mogao!

Daleka su groblja. Duboke noći.
Imaš li još suza?

Raspleti sijede vlasi.

Šume čempresi mladi.

Pjevaju ptice.

Znam da ću te naći na starom gumnu.

Ako se vratim.

(Pupačić, 2018: 57)

Daleko dopire majčina tuga (Pupačić, 2018: 57) pjesma je koja je nabijena snažnim osjećajem tuge, a u čijem se središtu nalazi životni gubitak i patnja. Već je u prvoj strofi pjesme naglašen osjećaj tuge kojom je prožet život voljene osobe lirskog subjekta, odnosno njegove majke: „*Tuga je u tvojim rukama, i u kosama tvojim*” (Pupačić, 2018: 57). Tuga koja se ocrtava na majčinim rukama i njezinoj kosi svjedoči nam o količini patnje i boli koja prožima njezin nesretan život. O dubini te tuge svjedoči posljednji stih prve strofe, odnosno retoričko pitanje koje kaže: „*a tko bi, tko bi je izreći mogao?*” (Pupačić, 2018: 57). Druga strofa pjesme sastoji se od svega dvaju stihova u kojima je naglasak stavljen na tri motiva (*groblja, noći, suze*): „*Daleka su groblja. Duboke noći. / Imaš li još suza?*” (Pupačić, 2018: 57). Navedene stihove možemo definirati kao prisustvo tragedije ili nesreće koja je obilježila majčin život, a retoričko pitanje lirskog subjekta „*Imaš li još suza?*” svjedoči nam o bolnom životnom putu obilježenom suzama i očajem. Daljnji stihovi pjesme govore o prolaznosti vremena, o idućem životnom koraku kojim se ostvaruje odmak od životnih tragedija: „*Raspleti sijede vlasi.*” (Pupačić, 2018: 57). Možemo reći da ovim stihom lirski subjekt potiče majku da nastavi sa svojim životom unatoč brojnim nesrećama koje su je do sada pratile. U stihovima: „*Šume čempresi mladi. / pjevaju ptice.*” (Pupačić, 2018: 57) ostvarena je auditivna pjesnička slika, govorimo, dakle, o pojavi onomatopeje. Možemo reći da se u navedenom stihu ptice javljaju kao simbol nade, nade koja je potrebna kako bi se ponovno osvijestila životna ljepota i kako bi se poduzeo novi životni korak. Posljednji stih pjesme svjedoči nam o dubinskoj povezanosti lirskog subjekta i njegove majke, ali i o potrebi za njihovim novim susretom: „*Znam da ću te naći na starom gumnu. / Ako se vratim.*” (Pupačić, 2018: 57). Mogli bismo reći da *staro gumno* predstavlja posebno mjesto u životu lirskog subjekta i njegove majke, mjesto koje u sebi nosi posebne uspomene pa ga lirski subjekt i odabire kao mjesto njihova sastanka, ako se vrati.

NAS SEDAM BRAĆE

Nas sedam braće
visoke
gledamo preko brijega
u tavne gudure.
Nas sedam braće
velike.
(Ja nisam velik. Malen.
Ali visoko
stojim uz svoju braću.) I pitam:
zašto se ogrće sunce. I pitam:
zašto sunce
odlazi. Malen
stojim uz svoju braću
visoko. I pitam...

Velika. Velika su moja braća.
Sunce odlazi. Toplo je
od smijeha moje braće.
Gledam poljubljen:
dobro sunce
odlazi. I gledam:
stojimo visoki i gledamo.

Nas sedam braće
sestara, nas
sedam sinova. I naše sestre.
I naše tri sestre
pjevaju. A otac naš
sa štapom. Podbočen.
I naša mati svijetlom radošću.
Nas sedam braće. Stojimo.
Ja malen,
a mi visoki.
Nas sedam braće. Hej!
Nas sedam sinova. (Pupačić, 2018: 59-60)

Nas sedam braće (Pupačić, 2018: 59-60) naslov je pjesme u čijem se središtu nalazi smisao obitelji, a sama se smisao očituje u međusobnoj ljubavi, zaštiti i povezanosti. Pjesma započinje slikom u kojoj lirski subjekt zajedno sa sedmoricom braće promatra zalazak sunca. Lirski subjekt naglašava kako je on malen spram svoje braće, ali unatoč tome stoji uz njih pa prema tome možemo govoriti o prisustvu antiteze: „(Ja nisam velik. Malen. / Ali visoko / stojim uz svoju braću.)...” (Pupačić, 2018: 38). Unatoč tome što je lirski subjekt manji spram svoje braće, u stihu se očituje njihova dubinska povezanost i zajedništvo. Za vrijeme gledanja zalaska lirski subjekt iskazuje divljenje

svojoj braći pa kaže: „*Velika. Velika su moja braća.*” (Pupačić, 2018: 59). Kada lirski subjekt kaže "*velika braća*" možemo reći da se tim izrazom ocrtava njihova važnost, ali i podrška koju mu braća pružaju na životom putu, a sigurnost lirskog subjekta u blizini njegove braće iskazana je stihovima: „*(...) Toplo je / od smijeha moje braće.*” (Pupačić, 2018: 59). Povezanost lirskog subjekta i njegove braće isprepletana je pogledom na zalazak sunca. Sami zalazak kod lirskog subjekta potiče razmišljanja o životnoj prolaznosti, a time i prolaznosti svih onih ljepota koje život donosi. Upravo zbog toga lirski subjekt i postavlja retoričko pitanje: „*zašto sunce / odlazi? (...)*” (Pupačić, 2018: 59). Uz sedmoricu braće lirski subjekt spominje i pjev triju sestara: „*I naše tri sestre / pjevaju.*” (Pupačić, 2018: 59), a pjesmom se također naglašava i očeva starost te majčina radost: „*(...) A otac naš / sa štapom. Podbočen. / I naša mati svijetlom radošću.*” (Pupačić, 2018: 60). Pjesma završava stihovima u kojima se unatoč veličini naglašava važnost obitelji i njezino zajedništvo: „*Nas sedam braće. Stojimo. / Ja malen, / a mi visoki. / Nas sedam braće. Hej! / Nas sedam sinova.*” (Pupačić, 2018: 60).

OPTEREĆENE VIZIJE

Majci

Ti slušaš
kako dozivlje
iz ograda starih
Ivana
divlji šum
jeseni.
I misliš,
da je naše polje
groblje,
da ruke umorenog djeteta
izvlače iz ljesova kose,
i da ih prostiru
po njivama.
Ti si umorna.
A zloduh je dograktao u našu kuću
i vješa po njoj
crne zavjese.
Ti si – umorna...
Ti čuješ,
da se prekinula rijeka
i moli te,
da joj pomogneš.
A ti si uzeta.
I tuguješ zbog rike.
Žao ti je

Cetine. (Pupačić, 2018: 65)

Opterećene vizije (Pupačić, 2018: 65) naslov je pjesme upućenoj majci, a pjesma ujedno ukazuje na smrt braće, *prekinutu rijeku* (Franković, 2016: 185). Ova Pupačićeva pjesma temelji se na ispreplitanju iskaza koji se ponavljaju (*Ti si umorna.*) i tanatološkim motiva kao što su: *groblje, ljesovi, zloduh, crne zavjese* (Lemac, 2017: 51). Pjesmu također obilježava obraćanje lirskom *ti* što je uočljivo već u početnim stihovima: „*Ti slušaš / kako dozivlje / iz ograda starih / Ivana / divlji šum / jeseni.*” (Pupačić, 2018: 65), a u navedenom je stihu prisutna auditivna pjesnička slika kojom majka osluškuje šum jeseni. U danim se stihovima može uočiti i pojava opkoračenja kojim pjesnik dio misli prebacuje u idući stih. Idući stihovi pjesme donose nam tanatološke motive (*groblje* i *ljesovi*): „*I misliš / da je naše polje / groblje / da ruke umorenog djeteta / izvlače iz ljesova kose, / i da ih prostiru / po njivama.*” (Pupačić, 2018: 65). Navedene bismo stihove mogli protumačiti kao gubitak i tugu kojom se ocrtavaju teške životne okolnosti ili tragični događaj, a upravo nam stih „*Ti si umorna.*” (Pupačić, 2018: 65) potvrđuje iscrpljenost uzrokovanu životnim nedaćama. Pojava tanatoloških motiva do vrhunca dolazi u stihu: „*A zloduh je dograktao u našu kuću / i vješa po njoj / crne zavjese.*” (Pupačić, 2018: 65), a sami se stih javlja kao groteskna pjesnička slika. Navedenim se stihom kroz pjesmu stvara mračna atmosfera, prepuna žalosti i očaja, a motivi zloduha i crnih zavjesa metaforički se javljaju kao prikaz nadolazeće smrti, tragedije. Posljednji stihovi pjesme glase: „*Ti čuješ, / da se prekinula rijeka / i moli te, / da joj pomogneš. / A ti si uzeta. / I tuguješ zbog rijeke. / Žao ti je / Cetine.*” (Pupačić, 2018: 65) za koje Franković (2016: 185) naglašava da je ljepotu Cetine oskvrnula hidroelektrana kao mjesto smrti što se može povezati sa smrću pjesnikove braće.

TRI MOJA BRATA

Kad sam bio tri moja brata i ja,
kad sam bio
čtvorica nas.
Imao sam glas kao vjetar,
ruke kao hridine,
srce
kao viganj.
Jezera su me slikala.
Dizali su me
jablani.
Rijeka me umivala za sebe.
Peračice su me lovile
moju sliku.
Kad sam bio

tri moja brata
i ja,
kad sam bio
čtvorica nas.
Livade su me voljele.
Nosile su moj glas
i njim su sjekle potoke.
Radovao sam se sebi.
Imao sam braću.
(Imao sam uspravan hod.)
To su bila tri moja brata:
moj brat, moj brat, i moj brat. (Pupačić, 2018: 69)

U pjesmi *Tri moja brata* (Pupačić, 2018: 96) Pupačić iznosi uspomenu na svoju braću, djetinjstvo te na samu sreću, a stihovi pjesme nastali su kao odraz obiteljske tragedije u kojoj je pjesnik u istom danu izgubio trojicu braće. Čitava pjesma obilježena je emfatičkim tonom kojim se prikazuje pjesnikovo sjećanje na dane djetinjstva i uspomene sa braćom, a u posljednjim stihovima pjesme istaknuto je da su oni bili jedan kolektiv, ali i samostalna osoba za sebe: „*Imao sam braću. / (imao sam uspravan hod.) / To su bila tri moja brata: / moj brat, moj brat i moj brat.*” (Pupačić, 2018: 69). Pjesnikovo nostalgično prisjećanje iskazano je brojnim pejzažnim motivima, a kako bi naglasio veličinu svoje sreću pjesnik se koristi usporedbama što je vidljivo u stihovima: „*Imao sam glas kao vjetar, / ruke kao hridine, / srce / kao viganj.*” Solar (2005: 172) stavlja pozornost na motiv *srca* koji se javlja u zasebnom stihu, a potom u vezi s idućim stihom. Isticanjem motiva *srca* zatvara se prvi dio pjesme, „čineći strukturu nalik strofi, a ujedno unosi u pjesmu naglašenu osjećajnost, prigušenu time što iza te riječi u stihu ne stoji ni jedna druga riječ.” (Solar, 2005: 173). S druge strane, u drugom se dijelu pjesme pjesničkim slikama prikazuje odnos prirode prema pjesniku dok je bio ujedinen sa svojom braćom: „*Jezera su me slikala. / Dizali su me jablani. / Rijeka me umivala za sebe. / Peračice su lovile moju sliku.*” (Pupačić, 2018: 82), a u navedenim se stihovima očituje i uporaba personifikacije. Kao i u pjesmama iz zbirke *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955), i u stihovima ove pjesme prisutan je motiv *vode* koji je personificiran, a uz motiv vode javljaju se i drugi pejzažni motivi kao što su: *vjetar, hridine, jezera, jablani, livade...* Upravo se navedenim pejzažnim motivima oslikava nostalgično prisjećanje na sretne dane djetinjstva i vrijeme koje je lirski subjekt provodio sa svojom braćom. Dani djetinjstva i radosno vrijeme sada su dio prošlosti i samo uspomena lirskog subjekta čime se pjesmom proteže nostalgično raspoloženje. Budući da je pjesma

ispjevana u prošleme vremenu te da se pjesnik prisjeća onoga čega više nema, možemo zaključiti da je ova pjesma ustvari elegija što potvrđuje i Solarova (1979: 136) definicija: „(...) elegija sve više postaje naziv za pjesmu u kojoj se izražava tuga, bol i žaljenje za nečim nedostižnim.” Pjesma je svakako osobita i zbog načina izražavanja, a to nam potvrđuju prva tri stiha pjesme u kojima se očituje gramatička nepravilnost: „*Kad sam bio tri moja brata i ja / kad sam bio / četvorica nas.*” (Pupačić, 2018: 82). „»Četvorica nas« tako opet najprije i samim neobičnim rasporedom, »nas« na kraju stiha, ne izaziva dojam da se radi samo o tome da nas je bilo »četvero«, nego i da nas je sve zajedno snašlo nešto što određuje »mene« upravo tada kad »sam bio« ja sam, jer »ja sam bio« tek onda kad smo bili »četvorica nas« (Solar, 2005: 172). Uz sva dosad navedena obilježja, za kraj valja istaknuti i simboliku brojeva tri i četiri o kojoj govori Milivoj Solar (2005: 175) u svom djelu *Vježbe tumačenja*:

„Brojevi tri i četiri nadopunjuju se tako i u onoj vrsti simbolike koju je uporno razrađivao Carl Gustav Jung, držeći upravo kako je četverokut simbol konačnog jedinstva u zajedništvu, pa trojica nisu isto što i četvorica, jer tek četvorica podsjećaju na niz bitnih određenja strukture života i prirode, poput četiri strane svijeta ili četiri godišnja doba u kojima živi i obnavlja se sve što postoji.”

NESAGRAĐENA KUĆA

Vrata nemaju izlaza, i nema vrata na koja bi izišli, brate moj.
Nema vrata, ni prozora, ni krova, tvoja kamena kuća,
u koju je ušla (nimalo slična tebi) neviđena noć.
A zašto ni kuće nema, brate moj, zašto nema kuće tvoje?

Došao sam u selo u kome gori tvoje ime
(nimalo slično tvome grobu, nimalo slično tvome odlasku),
jer ti si gradio kuću od plavca kamena, od kamena tvrdoga kao san.
Došao sam u selo u kome gori tvoje ime.

I sišao sam u podrum po kojem otac riše tvoj povratak.
I stvara tvoj svijet. I stvara tvoj svijet!
Jer, brate moj, ti si sin (bio si sin) i brat, i otac.
Jer ti si bio sin i brat. I kuća je tvoja narasla jedne večeri.
I mrak su svrdlali prozori njezini. Igrali su čempresi.
Svirala je noć. I krupnjali su tvoji sinovi.
Jedne večeri opet si bio lijep; jer, narasla je kuća tvoja.
Ja sam pjevao.

Godine urlaju po starom zidu, mili moji.
I ruše tvoj dlan. I ruše tvoj san.
Kuća je samo temelj, nacrt tvoje smrti. Brate moj!
Otišla je kuća. Otišla je kuća. Otišla je kuća tvoja. (Pupačić, 2018: 70)

Nesagrađena kuća (Pupačić, 2018: 70) pjesma je nastala iz obiteljskih nesreća. „Ona je u svečanijem, pomalo biblijskom tonu, u isprekidanom, grčevitom ritmu, u nabacanim slikama, koje su i svježije i sugestivne, u sudarima stvarnosti i priviđenja, čina i pričina (Milićević, 1981: 173). U prvoj strofi pjesme javlja se motiv nedovršene kuće koja izaziva tugu lirskog subjekta: „*Vrata nemaju izlaza, i nema vrata na koja bi izašli, brate moj. / Nema vrata, ni prozora, ni krova, tvoja kamena kuća, / u koju je ušla (nimalo slična tebi) neviđena noć. / A zašto ni kuće nema, brate moj, zašto nema kuće tvoje?*” (Pupačić, 2018: 70). Sintagma *neviđena noć* javlja se kao eufemizam, a mogla bi upravo predstavljati tragediju, smrt ili nevolju koja se našla na životnom putu te prepreku u ostvarivanju životnih ciljeva. Daljnji stihovi pjesme govore o dolasku lirskog subjekta u selo u kojem još uvijek živi uspomena na njegova brata: „*Došao sam u selo u kome gori tvoje ime / (nimalo slično tvome grobu, nimalo slično tvome odlasku),*” (Pupačić, 2017: 70). U navedenim je stihovima očita poveznica motiva sela s motivima smrti i odlaska čime se kroz pjesmu ostvaruje tmurna atmosfera. Kroz stihove pjesme saznajemo da je kuća građena: „*od plavca kamena, od kamena tvrdog kao san.*” (Pupačić, 2018: 70) što nam svjedoči o njezinoj čvrstoći i trajnosti. Spomenuti se san nije ostvario, on se realizirao konkretno u pjesmi, u priviđenju da je kuća porasla (Milićević, 1981: 173): „*(...) I kuća je tvoja narasla jedne večeri.*” (Pupačić, 2018: 70), a sami je rast kuće popraćen igrom čempresa i sviranjem noći, dakle govorimo o uporabi personifikacije: „*(...) Igrali su čempresi. / Svirala je noć. / I krupnjali su tvoji sinovi.*” (Pupačić, 2018: 70). Pjesmom je istaknuta i važnost brata kao člana obitelji čime je ocrтана dubinska obiteljska povezanost, a o tome nam svjedoče i stihovi: „*Jer, brate moj, ti si sin (bio si sin) i brat, i otac.*” (Pupačić, 2018: 70). Pjesmu obilježava i pjev lirskog subjekta koji pjeva usred tjeskobe gdje *godine urlaju po starom zidu*. U posljednjim dvama stihovima lirski se subjekt vraća iz sna u stvarnost, „konstatira gorke činjenice i kuća odlazi iz njegova priviđenja” (Milićević, 1981: 174): „*Kuća je samo temelj, nacrt tvoje smrti. Brate moj! / Otišla je kuća. Otišla je kuća. Otišla je kuća tvoja.*” (Pupačić, 2018: 70). U navedenom se stihu očituje ponavljanje sintagme *Otišla je kuća* čime se naglašava da je kuća ostala uspomena na osobu koje više nema pa tako simbolizira tugu i prazninu koja je ostala za njom.

OPORUKA

Ostavljam staru kapu
svom drugu iz mladosti svoje,
svom davnom voljenom znancu,
svom drugu iz mladosti svoje.
Pilu za rezanje drva
susjedu sa šestoga sprata;
hromom bezrukom Marku
susjedu sa šestoga sprata.
Ostavljam slijepome starcu
kusatog psa
bez repa,
slijepome samotnom starcu.
Prsten što ti si ga dala,
(najljepša moja baštino),
nosit će ruka grobara,
moj prsten,
moj zlatni
prsten što ti si ga dala.
Na kraju ostavljam tebi
mir
mrtvi i teški,
i pravo da pred životom
govoriš uime mene,
najljepša moja baštino. (Pupačić, 2018: 71)

Pjesma *Oporuka* (Pupačić, 2018: 71) posljednja je pjesma iz Pupačićeva obiteljskog kompleksa. Radi se o pjesmi koja ističe duboku emocionalnu povezanost i brigu lirskog subjekta prema pojedincima koji su obilježili njegov život, a kraj pjesme obilježen je i ljubavlju lirskog subjekta prema voljenoj ženi. Prva strofa pjesme započinje oporukom kojom se ističe emotivna povezanost i prisjećanje na prošle dane, a u stihovima se ujedno očituje i uporaba anafore: „*Ostavljam staru kapu / svom drugu iz mladosti svoje / svom davnom voljenom znancu / svom drugu iz mladosti svoje.*” (Pupačić, 2018: 71). Motiv kape javlja se upravo kao simbol prošlosti i mladenačkih uspomena, a sama činjenica da je ostavljena prijatelju iz mladosti svjedoči nam o prisnosti i emocionalnoj povezanosti lirskog subjekta i prijatelja iz mladenačkih dana. Oporuka se nastavlja i u daljnjim stihovima u kojima je iskazana briga i empatija lirskog subjekta prema onima kojima je potrebna pomoć: „*Pilu za rezanje drva / susjedu sa šestoga sprata; / hromom bezrukom Marku / susjedu sa šestoga sprata.*” (Pupačić, 2018: 71). Nadalje, u stihovima: „*Ostavljam slijepome starcu / kusatog psa / bez repa, slijepome samotnom starcu.*” (Pupačić, 2018: 71) također je istaknuto suosjećanje lirskog subjekta prema onim pojedincima čiji je život obilježen samoćom. U drugom dijelu pjesme posebno mjesto zauzima

motiv prstena i voljene žene: „*Prsten što ti si ga dala / (najljepša moja baštino), / nosit će ruke grobara, / moj prsten / moj zlatni / prsten što ti si ga dala.*” (Pupačić, 2018: 71), a navedeni stihovi svjedoče nam o jednoj neostvarenoj ljubavi što nam potvrđuje činjenica da se prsten, namijenjen voljenoj ženi, ostavlja grobaru. Lemac (2017: 54) napominje kako se motiv prstena i baštine nalaze u uskoj povezanosti te objašnjava:

„Prsten se simbolički dovodi u vezu s vremenom i kozmosom i tumači kao slobodno prihvaćanje vjerne privrženosti, a baštinu tumačimo kao denotativni motiv vezan uz obiteljski ciklus i vlastito doslovno značenje.”

Ljubav lirskog subjekta ocrтана je u stihovima: „*Na kraju ostavljam tebi / mir / mrtvi i teški / i pravo da pred životom / govoriš u ime mene / najljepša moja baštino.*” (Pupačić, 2018: 71). Unatoč neostvarenoj ljubavi lirski subjekt želi mir voljenoj ženi te joj daje pravo govora u njegovo ime što bismo mogli protumačiti kao njegovu želju za nastavkom života kad ga više ne bude.

8.4. TANATOLOŠKI MOTIVI U ZBIRCI *MLADIĆI*

POSLIJE SMRTI

Mladićima o kojima često mislim, da su živi

Sa užganim štapovima
ulazimo u kuće
mračne grobnice.
Za nama žamor hladni
čeljadi,
za nama mokri
gore putovi.
I sjene naše gledaju nama u lice.
I ruke naše
postaju okrutne.
A zatravljenih pogleda starice
bježe
i nariču
niz poplavljene livade.
I kad se tama poplaši na istoku,
izvlačeći se iz magle,
sunce otkotrlja naše glave
niz polje.
Mi odlazimo natraške.
I gledamo
kako kuće
umiru. (Pupačić, 2018: 67)

Pojava tanatoloških motiva očituje se u Pupačićevoj pjesmi *Poslije smrti* (Pupačić, 2018: 67) koja opisuje duboku patnju i nemoć nakon gubitka voljenih. Prva strofa pjesme donosi nam opis ulaska u kuće mrtvih što upućuje na tragičnost, odnosno smrt voljenih osoba: „*Sa užganim štapovima / ulazimo u kuće / mračne grobnice.*” (Pupačić, 2018: 67). *Mračna grobnica* tanatološki je motiv ove pjesme, a njezin opis kao *mračne* metaforički označava odlazak u nepoznato mjesto, mjesto iz kojeg više nema povratka. Daljnji stihovi pjesme upućuju na patnju i žalost koja slijedi nakon gubitka voljenih osoba, a *mokri putovi* metaforički predočuju količinu prolivenih suza: „*Za nama žamor hladni / čeljadi, / za nama mokri / gore putovi.*” (Pupačić, 2018: 67). Susret sa smrću vidljiv je u stihu: „*I sjene naše gledaju nama u lice.*” (Pupačić, 2018: 67), a nakon smrti ostaje pogled stare žene koja tuguje i nariče: „*A zatravljenih pogleda starice / bježe / i nariču / niz poplavljene livade.*” (Pupačić, 2018: 67). Pjesma ocrtava i prolaznost vremena koja je iskazana u stihovima: „*I kad se tama poplaši na istoku, / izvlačeći se iz magle, / sunce otkotrlja naše glave / niz polje.*” (Pupačić, 2018: 67), a same bismo stihove, u kojima je vidljiva pojava personifikacije, mogli protumačiti kao nastavak vremena nakon smrti. Posljednji stihovi pjesme svjedoče nam o napuštanju života i odlaska u zagrobni život: „*Mi odlazimo natraške.*” (Pupačić, 2018: 67), a sami odlazak popraćen je pogledom na kuće koje umiru što simbolizira dom i obitelj koja ostaje u tuzi i nemoći: „*I gledamo / kako kuće / umiru.*” (Pupačić, 2018: 67).

8.5. OSTALE PJESME UNUTAR ZBIRKE *MLADIĆI*

Među ostalim pjesmama unutar zbirke *Mladići* (Pupačić, 1955) svakako treba istaknuti pjesme: *Mladići* (Pupačić, 2018: 51), *Tišine su me umorile* (Pupačić, 1998: 64), *Filigran* (Pupačić, 2018: 64) i *More* (Pupačić, 2018: 68), a radi se o pjesmama koje se tematski i motivski razlikuju od do sada analiziranih pjesama.

MLADIĆI

Mladići su preskočili dvije rijeke
u potjeri za vremenom.
Pjevale su im zvijezde i ribe
i djevojke su im darivale svoje oblike.
Na obalama vijore kose...
Pjevale su im zvijezde i ribe
i ustalasana tijela žena.
Mladići su preskočili dvije rijeke
u potjeri za vremenom. (Pupačić, 2018: 51)

Pjesma *Mladići* (Pupačić, 2018: 51) naslovna je pjesma istoimene Pupačićeve zbirke. Pjesmu obilježava pojava prstenaste kompozicije koja se ostvaruje stihovima: „*Mladići su preskočili dvije rijeke / u potjeri za vremenom.*” (Pupačić, 2018: 51). U navedenom stihu svakako valja istaknuti motive rijeke i vremena, a mogli bismo reći da su to ujedno i temeljni motivi ove Pupačićeve pjesme. Naime, stihove koji čine kružnu kompoziciju ove pjesme tumačimo kao želju mladih ljudi za bržim odrastanjem. Također, stihove bismo mogli protumačiti i kao hrabrost mladih ljudi koja im je potrebna za suzbijanje brojnih izazova koje im život nosi. Na svom putu k odrastanju mladiću osjećaju da je cijeli svijet njihov što se unutar pjesme ostvaruje gradacijom: „*Pjevale su im zvijezde i ribe / i djevojke su im darivale svoje oblike.*”, „*Pjevale su im zvijezde i ribe i ustalasana tijela žena.*” (Pupačić, 2018: 51), a uz gradaciju očituje se i pojava personifikacije (*Pjevale su im zvijezde i ribe* (Pupačić, 2018: 51)). U navedenim stihovima valja istaknuti i motive djevojaka i žena, a Franković (2016: 184) napominje kako su djevojke i žene ustvari dvije rijeke koje su mladići svladali u svojoj žurbi za odrastanjem. Posljednja strofa skladno ponavlja onu početnu čime se unutar pjesme jasno razabire glavna misao, a sama se pjesma zaokružuje u jednu jedinstvenu cjelinu.

TIŠINE SU ME UMORILE

Tišine su me umorile
teškim umorom.

Dajte mi svirku,
da sviram
plameni stup glasa.

Ni zvona ne zvone,
ni sestra
ne plače...

Dajte mi svirku,
sviralu,
dajte mi trublju
zore. (Pupačić, 1998: 64)

Tišine su me umorile (Pupačić, 1998: 64) refleksivna je pjesma u pjesničkom opusu Josipa Pupačića, a sam naslov pjesme naglašava osjećaj umora, odnosno iscrpljenosti koja je povezana s pjesnikovim tišinama. Pjesmu obilježava jaka pozicija lirskoga *ja*, ali i potreba za „pjesmom i pjevanjem kao modusom bivanja.” (Lemac, 2017: 21). U prvim stihovima pjesme ostvarena je etimološka igra vidljiva u primjeru: *umoriti* – *umor*, a posebno mjesto u uvodnim stihovima zauzima motiv tišine kojeg bismo mogli protumačiti na više načina. Za početak

možemo reći da je tišina usko povezana s pjesnikovim unutarnjim stanjem, točnije unutarnjom prazninom. S druge strane, motiv tišine možemo povezati s mirom, nedostatkom drugih ljudi što kod samog pjesnika izaziva osjećaj izoliranosti i osamljenosti pa na koncu svega i iscrpljenosti. Upravo se u drugoj i posljednjoj strofi pjesnik obraća svijetu i drugima moleći ih za pjesmu kojom bi se prekinule njegove patnje, odnosno tišine koje ga more: „*Dajte mi svirku / da sviram / plameni stup / glasa.*”, „*Dajte mi svirku / sviralu, / dajte mi trublju / zore.*” (Pupačić, 1998: 64). U navedenim stihovima može se opaziti i gradacijski niz: *svirka – svirati, svirala – plameni stup glasa, trublja zore*, a Lemac (2017: 22) naglašava kako navedeni gradacijski niz „predstavlja semantičko pozicioniranje metaforičnosti (hiperboličnosti) prema doslovnosti koje stvara svojevrsnu semantičko-stilsku simetriju prema nultoj točki diskursa i pokušaju zaposjedanja pjesme u efektnoj hiperboličkoj atributnoj sintagmi (*plameni stup glasa*).” U posljednjoj strofi pjesme značajno se ističe sintagma *trublja zore* u kojoj je vidljiva poveznica s književnim stvaralaštvom Federica Garcije Lorce. Radi se o sintagmi koja se unutar pjesme javlja kao čvrsta diskursna točka, a preuzeta je upravo iz „pjesama zornica i konjaničkog imaginarija.” (Lemac, 2017: 22). Možemo zaključiti da je ovo pjesma koja naglašava unutarnju prazninu lirskog subjekta, a kako bi pobjegao od tišina koje ga muče, ostvarena je potreba za pjesmom koja se javlja kao rješenje svih nedaća koje ga muče.

FILIGRAN

Započeo sam neznačajki i naivno
svoj posao,
ali su moji prsti bili okretni
i moje oči
obojene gorama.
Gradio sam kuću svoju
bijelu i otmjenu,
kuću u kojoj ću pogostiti svoje drugove
skromno
i pristojno.
I došli su od sebe moji drugovi
sa slijepim rukama,
i pustili su jata šišmiša
na plave prozore;
sa slijepim rukama
moji drugovi...
Zatvorio sam vrata mramorna,
zapalio sam prste ranjave,
i istjerao jata šišmiša
sa plavih prozora.
Kuća je moja bila
bijela

i otmjena. (Pupačić, 2018: 64)

Pjesma *Filigran* (Pupačić, 2018: 64) zauzima posebno mjesto u Pupačićevom književnom radu te općenito posebno mjesto među njegovim ranim pjesničkim ostvarenjima. Ovo je pjesma u kojoj Pupačić govori o samome sebi, odnosno o sebi kao pjesniku oslikavajući nam svoj put u svijetu poezije (Milićević, 1981: 174). Uvodni stihovi pjesme svjedoče nam upravo o upuštanju u jedan sasvim novi svijet u koji lirski subjekt ulazi posve naivno i bez ikakva znanja čime se u stihovima ocrtava njegova hrabrost: „*Započeo sam neznalački i naivno / svoj posao, ali su moji prsti bili okretni / i moje oči / obojene gorama.*” (Pupačić, 2018: 64). Unatoč nedostatku iskustva i naivnosti, prethodni stihovi svjedoče o sposobnostima, kreativnosti i pozitivnom stavu lirskog subjekta. Nadalje, u idućim stihovima govori se o gradnji kuće u kojoj bi lirski subjekt ugodno smjestio svoje goste, a samu gradnju mogli bismo objasniti kao gradnju vlastitog pjesničkog rada: „*Gradio sam kuću svoju / bijelu i otmjenu, / kuću u kojoj ću pogostiti svoje drugove / skromno / i pristojno.*” (Pupačić, 2018: 64). Pjesma nam donosi i prikaz subjektive razočaranosti koja do izražaja dolazi u stihovima: „*I došli su od sebe moji drugovi / sa slijepim rukama, / i pustili su jata šišmiša / na plave prozore; / sa slijepim rukama / moji drugovi...*” (Pupačić, 2018: 64). Sintagmom *slijepim rukama* opisani su prijatelji lirskog subjekta koji ne uspijevaju prepoznati napor i kvalitetu njegova rada. Unutar stiha ističe se i motiv *jata šišmiša* koji metaforički predstavlja negativnost koja se našla na stvaralačkom putu lirskog subjekta. Unatoč nevoljama koje su ga snašle lirski subjekt se odupire i nastavlja dalje s naporom i ostvarivanjem svojih ciljeva: „*Zatvorio sam vrata mramorna, / zapalio sam prste ranjave, / i istjerao jata šišmiša / sa plavih prozora.*” (Pupačić, 2018: 64). Milićević (1981: 175) navedene stihove objašnjava:

„I morao je ta jata napasna istjerati i zatvoriti prozore, da bi mu kuća ostala bijela i otmjena. Morao je ograditi svoj svijet, sačuvati ga u sebi i sebe u njemu, da bi mogao biti izvoran i istinit.”

Pjesma završava motivom kuće koja je prikazana kao bijela i otmjena („*Kuća je moja bila / bijela / i otmjena*” Pupačić, 2018: 64). Bjelinu kuće metaforički bismo mogli povezati s čistoćom pjesničkog rada, a otmjenost s profinjenošću koju poezija nosi.

MORE

i gledam more gdje se k meni penje
i slušam more *dobrojutro* veli
i ono sluša mene ja mu šapćem
o *dobrojutro more* kažem tiho
pa opet tiše ponovim mu pozdrav
a more sluša sluša pa se smije
pa šuti pa se smije pa se penje
i gledam more gledam more zlato
i gledam more gdje se k meni penje
i *dobrojutro* kažem *more zlato*
i *dobrojutro more* more kaže
i zagrlj me more oko vrata
i more i ja i ja s morem zlatom
sjedimo skupa na žalu vrh brijega
i smijemo se smijemo se moru (Pupačić, 2018: 68)

„More je najpopularnija pjesma Josipa Pupačića i jedna od najpopularnijih pjesama u hrvatskoj lirici uopće.” (Pavličić, 1999: 261). Razlozi popularnosti ne leže u sadržaju ove Pupačićeve pjesme, već u određenim obilježjima kojima pjesnik djeluje na recipijenta zadržavajući njegovu pažnju (Pavličić, 1999: 261). „Dvije dominantne interpretacije ove pjesme, koje su ujedno i najpoznatije u hrvatskoj znanosti o poeziji, pripadaju Pavlu Pavličiću i Anti Stamaću.” (Lemac, 2017: 33). Pavličić u svojoj interpretaciji govori o „dominantnoj karakteristici sugestivnosti poetskog jezika na planu sadržaja, stila i stiha”, a upravo kao sredstva za postizanje sugestivnosti izdvaja „sadržajnu otvorenost, malen broj riječi i pisanje bez interpunkcija.” (Lemac, 2017: 33). Uz malen broj riječi, Pavličić (1999: 262) napominje kako se kao dominantna stilska figura ove pjesme ističe ponavljanje koje je vezano uz imenice (imenica *more* ponavlja se četrnaest puta), glagole (glagoli koji označavaju gledanje, slušanje, govor i šutnju), a očito je i ponavljanje onih stihova u kojima se očituje sintaktički paralelizam. Uz ponavljanje svakako treba istaknuti i anaforu na kojoj se temelji konstrukcija ove pjesme: „od petnaest stihova, deset ih započinje veznikom *i*.” (Pavličić, 1999: 263). S tematske strane, u središtu pjesme javlja se povezanost lirskog subjekta i mora, a sama povezanost istaknuta je glagolima: *gledam, slušam, penje, šapćem, smije*, dakle vidljiva je i pojava gradacijskog niza. Pavličić (1999: 264) u svojoj interpretaciji napominje:

„Jasno je, doista, da kazivač gleda more iz nekog razloga, da ga je k moru nešto privuklo, da je on prema moru još i prije pjesme nešto osjećao i da sam trenutak o kojemu je riječ doživljava osobito intenzivno zato što je na to pripremljen. O toj pripremi, međutim, mi ne znamo ništa, znamo tek da je nešto važno prethodilo, ali

ne znamo što je to. Isto je i s krajem pjesme. Ona završava jednim naoko paradoksalnim događajem: netko se smije moru.”

Nadovezujući se na istaknute glagole, Ante Stamać (1977: 139) uočava usmjerenost na izvanjezičnu zbilju te predlaže dvije razine zora koje modelski definira: „(...) na prvoj razini motritelj (lirsko *ja*) u subjektivnom je odnosu prema promatranu, oslikovljenu moru; na drugoj motritelj i more zajedno čine nanovo motren, nanovo oslikovljen objekt.” Dakle, na prvoj je razini „prisutno more kao jezgra oblikovano poetskim iskazima koji se u prvom dijelu pjesme personificiraju, a u drugom personificirane radnje traže svoj subjekt-metaforu.” (Lemac, 2017: 33). Povezanost lirskog subjekta i mora izražena je i u stihovima: „*i dobro jutro kažem more zlato / i dobro jutro more more kaže / i zagrlj me more oko vrata / i more i ja i ja s morem zlatom / sjedimo skupa na žalu vrh brijega / i smijemo se smijemo moru.*” (Pupačić, 2018:), a kasnije se ta povezanost prenosi i na osobu s kojom lirski subjekt sjedi kraj mora. Na temelju toga mogli bismo reći da je ova pjesma prožeta ljubavnom tematikom, dakle povezanošću lirskog subjekta, mora i *mora zlata* koje se javlja kao metaforički izraz za voljenu osobu lirskog subjekta. Upravo Pavao Pavličić (1999: 267) dilemu oko značenja *mora* i *mora zlata* objašnjava:

„Uzme li se stvar sa strane, treba pretpostaviti još nešto: da bi moglo sjediti na *žalu vrh brijega*, očito je da *more zlato* ne smije biti *more*, naime, ne u doslovnom smislu. Iz toga slijedi zaključak da je ime *more zlato* nadjenuto nečemu što nije *more*, ali što s *morem* ima nekakve sličnosti, čim se može nazivati *morem*. Ime *more zlato* zapravo je pjesnička slika, metafora. Tako se sad postavlja pitanje što iza nje stoji.”

Nadalje, Pavličić (1999: 269) napominje kako je motiv *zagrljaja* ključni motiv kojim se u potpunosti izjednačuje *more* i *more zlato*, „pa se lirski subjekt više ne odvajaju ni od jednog ni od drugoga. Zato i slijedi stih: *i more i ja i ja s morem zlatom*: tu ta povezanost biva najbolje opisana.” Uz motiv *zagrljaja*, Pavličić (1999: 269) ističe i motiv smijeha napominjući kako se u pjesmi uz lirski subjekt, *more zlato* i *more* javlja i četvrta osoba:

„... ako, naime, kazivač sjedi na obali s *morem* i *morem zlatom*, pa se svi skupa smiju moru, onda taj smijeh vjerojatno nije upućen nekome od njih troje, nego nečemu četvrtom, što se također zove *more*.”

Mogli bismo reći da u tom kontekstu motiv mora simbolizira svijet, odnosno život općenito. Lirski subjekt sjedeći na obali zajedno sa svojom voljenom (*more zlato*) i *morem*, ispunjen ljubavlju, smije se svijetu i životnim radostima koje ono donosi. Za razliku od Pavličića, Ante Stamać (1976: 290-291) napominje kako se leksem *zlato* javlja

kao „sastavni dio leksikalizirane metafore za dijete iz svakodnevno-razgovornog stila. Sintagmom *more zlato* bavio se i Tin Lemac (2017: 35) koji naglašava kako se u stihu: „*i gledam more gledam more zlato*” (Pupačić, 2018: 68) motiv mora i sintagma *more zlato* nalaze na istoj sintagmatskoj osi. Dalje, u stihu „*i dobrojutro kažem more zlato*” (Pupačić, 2018: 68) sintagmatska je os dio magijske relacije te ostvaruje uvod u komunikacijski proces, a u stihu „*i more i ja i ja s morem zlatom*” (Pupačić, 2018: 35) „biva antropomorfiziranom kao produkt magijskog približenja i animističke personifikacije.” (Lemac, 2017: 35). Lemac nadalje objašnjava kako sintagma *more zlato* ne može označavati živu osobu, već se odnosi na zahvaćeno more, dakle govorimo o učinku magijske relacije. Na temelju toga Lemac (2017: 35) zaključuje:

„Takva se šamanistička funkcija subjekta dvostruko realizira; poetska slika mora kao objekta postaje dijelom subjekta, a stvarna se daljina od objekta magijski utvrđuje kao diskursivna blizina jer se subjekt i objekt stapaju.”

Pupačićevu pjesmu *More* (Pupačić, 2018: 68) obilježavaju i biografski elementi o kojima govore Nikola Miličević te Radoslav Dabo: „Govore o tome kako je sam autor mogao vidjeti more s Tilovice koja je u blizini Slimena. Ta je životna činjenica proizvela intimističku doživljajnost mora kao entiteta.” (Lemac, 2017: 34). Uz do sad sve rečeno valja zaključiti da pjesma *More* (Pupačić, 2018: 68) uistinu zauzima posebno mjesto u pjesničkom opusu Josipa Pupačića, ali i u hrvatskom pjesništvu uopće, a njezina posebnost oslikava se u nizu „slojeva koje interpretacije ne može do kraja iscrpiti.” (Pavličić, 1999: 274).

9. ZAKLJUČAK

Nakon provedene analize možemo zaključiti da Pupačićeve rane zbirke *Kiše pjevaju na jablanima* (1955.) i *Mladići* (1955.) nude čitav niz tema i ideja. U zbirci *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955) Pupačić je naglasak stavio na prirodne motive kojima je uspješno dočarao ljepotu rodnoga kraja, ali i uspomene vezane uz dane djetinjstva. Ljepotu rodnoga kraja Pupačić je prikazao motivima kao što su: *Cetina, selo, šuma, voda, jablan, planine, morski vidici...*, a prirodnim motivima često je ostvaren vanjski pejzaž (npr. *Cetina* (Pupačić, 2018: 85)) ali i onaj unutarnji (npr. *Otok* (Pupačić, 2018: 45)). Ljepota rodnoga kraja često kod samog autora pobuđuje ushićenje i radost, a pojedine pjesme donose nam i brojne Pupačićeve uspomene vezane upravo uz djetinjstvo u rodnome kraju (*Opaska* (Pupačić, 2018: 74), *Povratak u djetinjstvo* (Pupačić, 2018: 77) i *Zaboravljeno djetinjstvo* (Pupačić, 2018: 81)). Oslikavajući svoje uspomene Pupačić kroz pjesme stvara nostalgичne note koje se očituju u potrebi za vječnom mladošću i povezanošću s rodnim krajem (*Povratak u djetinjstvo* (Pupačić, 2018: 77)). Nadalje, pojedine pjesme unutar zbirke *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955) obilježene su motivom smrti. U takvim pjesmama Pupačić odstupa od emfatičkog tona i zanosa ljepotom rodnog zavičaja, a same pjesme obilježava motivima tuge, tragedije i patnje (*Jesenji pejzaž* (Pupačić, 2018: 79), *Danas su odnijeli ljudi djevojku iz moga sela* (Pupačić, 2018: 80)). U navedenim se pjesmama prirodnim motivima ostvaruje i motiv prolaznosti kojim Pupačić jasno stvara unutarnji pejzaž. Pupačić također progovara o vlastitom stanju, osamljenosti (*Ususret vodama* (Pupačić, 2018: 84)) te o duševnom stanju, mladenačkim traganjima i pronalasku mira (*Nemirno srce* (Pupačić, 2018:76)).

Za razliku od zbirke *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955) u kojoj je Pupačić najviše zaokupljen ljepotom rodnoga kraja i uspomenama iz djetinjstva, zbirka *Mladići* (Pupačić, 1955) donosi nam neke posve nove teme – ljubav i obitelj. Upravo se ljubavna tematika očituje u pjesmama *Zaljubljen u ljubav* (Pupačić, 2018: 53-54) i *Moj mir, moji ljudi i moja djevojka* (Pupačić, 2018: 63). Mogli bismo reći da je ljubavna tematika iskazana na različite načine u navedenim pjesmama. U pjesmi *Zaljubljen u ljubav* (Pupačić, 2018: 53-54) Pupačić progovara o završenoj ljubavi, a zanimljiva je i kombinacija pejzažnih motiva, motiva djetinjstva i motiva ljubavi. S druge strane, pjesma *Moj mir, moji ljudi i moja djevojka* (Pupačić, 2018: 63) pjesma je koja se temelji na svega nekoliko motiva (*mir, prsti, ljudi i djevojka*) kojima je Pupačić progovorio o unutarnjem osjećaju zadovoljstva, a ljubavnu tematiku potvrđuju upravo posljednji stihovi pjesme u kojima se kao središnji motiv javlja motiv djevojke. Najveći

dio pjesma unutar zbirke *Mladići* (Pupačić, 1955) obilježen je obiteljskim motivima kojima Pupačić progovara o obiteljskom zajedništvu i njihovoj međusobnoj povezanosti. Takve su pjesme obilježene Pupačićevim nostalgичnim prisjećanjem na dane djetinjstva i na vrijeme provedeno s braćom (*Nas sedam braće* (Pupačić, 2018: 59-60), *Tri moja brata* (Pupačić, 2018: 69)). Uz obiteljsku povezanost određene pjesme obilježeva obiteljska tragedija. Radi se o pjesmama u kojima se u središtu nalazi motiv smrti (poveznica sa tragičnim gubitkom braće), a samim time pjesme su obilježene osjećajem tuge i patnje (*Vijesti* (Pupačić, 2018: 55), *Daleko dopire majčina tuga* (Pupačić, 2018: 57), *Opterećene vizije* (Pupačić, 2018: 65), *Nesagrađena kuća* (Pupačić, 2018: 70)). U pjesmama iz obiteljskog kompleksa može se primijetiti i motiv otklona od okrutna svijeta (*Bez naslova* (Pupačić, 2018:56)), ali i motiv brige te povezanosti s bliskim pojedincima (*Oporuka* (Pupačić, 2018: 71)). Nadalje, u pojedinim pjesmama očita je poveznica sa zbirkom *Kiše pjevaju na jablanima* (Pupačić, 1955), a sama se poveznica očituje u Pupačićevom usmjerenju ka oslikavanju pejzaža (*Jesenja pjesma* (Pupačić, 2018: 52)) te njegovoj usmjerenosti ka čistim tanatološkim motivima (*Poslije smrti* (Pupačić, 2018:67)). Odstupanje od temeljnih tema ove zbirke vidljivo je u pjesmama u kojima Pupačić govori o samome sebi i svome ulasku u svijet poezije što se očituje u pjesmi *Filigran* (Pupačić, 2018: 64). Nadalje, tu su i pjesme koje iskazuju želju za odrastanjem (*Mladići* (Pupačić, 2018:51)), ali i one koje u sebi nose osjećaj iscrpljenosti i umora (*Tišine su me umorile* (Pupačić, 1998: 64)). Valja napomenuti da su pjesme unutar zbirke *Mladići* (Pupačić, 1955) pisane jednostavnim i protočnim stilom, ali za razliku od pjesama iz prethodno spomenute zbirke u ovima se očituju gramatičke nepravilnosti (*Tri moja brata* (Pupačić, 2018: 69)). Na samome kraju možemo zaključiti da Pupačićeva rana poezija u sebi zaista nosi posebnosti koje se ostvaruju brojnim temama i idejama i iz tih razloga Pupačićeva poezija ujedno i zauzima posebno mjesto u hrvatskoj književnosti.

10. LITERATURA

1. Bogišić, Rafo. 1971. *Josip Pupačić*. Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu, 2(2), 316-318.
2. Franković, Sanja. 2016. *Metaforske i metonimijske slike vode u pjesništvu Josipa Pupačića*. Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 12/1 No. 12., str. 179-198. URL: <https://hrcak.srce.hr/177947> (datum zadnjeg pristupa: 28. kolovoza 2023.)
3. Lemac, Tin. 2017. *Poetičke simetrije u pjesništvu Josipa Pupačića*. Zagreb: Biakova.
4. Mihanović, Nedjeljko. 1989. *Mjera i vrijednost*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
5. Markota, Božo. 2008. *Pregovor u : Zvijezda da mi je biti*. Zagreb: Hum naklada d.o.o.
6. Mijović Kočan, Stijepo. 1998. *Josip Pupačić u književnosti i novinarstvu*. Zagreb: Školske novine.
7. Milanja, Cvjetko. 2000. *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000*. Zagreb: Zagrebgrafo.
8. Milićević, Nikola. 1981. *Riječ u vremenu*. Zagreb: Mladost.
9. Pavličić, Pavao. 1999. *Moderna hrvatska lirika*. Zagreb: Matica hrvatska.
10. Pupačić, Josip. 2018. *Pjesme, ogledi i zapisi* (priredio Nedjeljko Mihanović). Zagreb: Matica hrvatska.
11. Pupačić, Josip. 1998. *Uspravan hod* (Izbor i predgovor: Ante Matijašević). Zagreb: Mozaik knjiga.
12. Solar, Milivoj. 2005. *Vježbe tumačenja*. Zagreb: Matica hrvatska.
13. Solar, Milivoj. 1979. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
14. Stamać, Ante. 1980. *Ogledi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
15. Stamać, Ante. 1977. *Slikovno i pojmovno pjesništvo*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.